

”–Miksi teiän pittää saaha tappaa kaikki.”

Olennot inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteen kuvaajina Juhani Karilan romaanissa *Pienen hauen pyydystys*

Nadja Uusiperhe

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, kotimainen kirjallisuus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Joulukuu 2023

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

UUSIPERHE, NADJA: Olennot inhimillisen ja ei-inhimillisen suhteen kuvaajina Juhani Karilan romaanissa *Pienen hauen pyydystys*

Pro gradu -tutkielma, 61 s.

Kotimainen kirjallisuus

Joulukuu 2023

Pro gradu työssäni käsittelen Juhani Karilan romaanin *Pienen hauen pyydystyksen* (2019) olentoja ei-inhimillisen ja inhimillisen suhteen kuvaajina. *Pienen hauen pyydystys* sijoittuu Suomen Lappiin, jossa taruolennot ovat osa paikallisten ihmisten todellisuutta. Työssäni olen hyödyntänyt posthumanistista ja ekokriittistä tutkimusta. Lähestyn tutkimuskohdettani kriittisen eläintutkimuksen näkökulmasta.

Tutkin, ketkä romaanin hahmoista saavat äänensä kuuluviin sekä keiden näkökulmasta tarina on kerrottu. Näkökulman lisäksi tutkin laajemmin kerronnan fokalisointia. Työssäni analysoin eri kuvaamisen keinoja sekä ei-inhimillisten olentojen ja ihmishahmojen kommunikoinnin tapaa ja laatua.

Pienen hauen pyydystyksessä olentojen nimeäminen on valtarakenteiden tärkeä kuvaaja. Ei-inhimillisiä olentoja kutsutaan romaanissa lajinsa yleisnimillä, kun taas inhimilliset olennot saavat erisnimen.

Hauki esiintyy päähenkilön Elinan halun välillisenä kohteena. Langenneen kirouksen takia Elinan on uhrattava joka vuosi lammen viimeinen hauki. *Pienen hauen pyydystyksessä* hauen yksilöllisyys on häivytetty, ja se näyttäytyy ennemminkin osana suurta lajinsa joukkoa. Vain näkki tunnistaa hauen yksilöllisyyden ja asettuu Elinan tavoitteiden tielle suojelemalla haukea.

Asiasanat: Juhani Karila, inhimillinen, ei-inhimillinen, ekokritiikki, posthumanismi, maaginen realismi, Lappi, kriittinen eläintutkimus, peikko, hauki

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	3
1.1	Tutkimuksellisia lähtökohtia	3
1.2	Teoreettinen viitekehys	9
2	HAUKI	15
2.1	Ei-inhimillinen olento muunlajisuuden marginaalissa	15
2.2	Kalastus, kuolema ja liha	19
2.3	Hauki kahden maailman välissä	23
2.4	Hauen kiinni saamiseksi on oltava yhteydessä Moukku-Olliin	26
3	NÄKKI	29
3.1	Näkki vastaan Elina eli ei-inhimillinen ihmisen toiminnan esteenä	29
3.2	Näkin ulkonäkö	31
3.3	Näkin ja Elinan väliset kuvaukset	34
4	PEIJOONI	36
4.1	Peikkoudesta	36
4.2	Peijooni koiran ja suden kaltaisena olentona	40
4.3	Peijoonin ulkoiset ominaisuudet	46
4.4	Janatuisen suhde peijooniin	48
4.5	Moukku-Olli ja anteeksianto	51
5	LOPUKSI	54

LÄHTEET

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksellisia lähtökohtia

Taruolennot elävät Lapissa paikallisten ihmisten keskellä Juhani Karilan romaanissa *Pienen hauen pyydystys* (2019) (tästä eteenpäin PHP). Romaanin Lappi on erotettu muusta Suomesta vartioidulla rajalla, jonka ylittämisen jälkeen vakuutukset lakkaavat olemasta voimassa. Tapahtumat sijoittuvat Itä-Lappiin, jossa kosteat suot ja sääsket ovat alituisesti läsnä.

Romaani sai Kalevi Jäntin palkinnon vuonna 2019 ja vuonna 2020 sekä Jarkko Laine -palkinnon että Helsingin Tähtifantasia -palkinnon, jota jakaa Helsingin Science Fiction Seura. Romaanista on tehty nopealla aikavälillä kaksi teatteridramatisointia: kantaesitys Lilja Fisherin ohjaamana ja dramatisoimana Tampereen Työväen Teatterissa vuoden 2023 tammikuussa, ja saman vuoden maaliskuussa ensi-ilta Janne Pellisen ohjamaana ja dramatisoimana Oulun kaupunginteatterissa.

Juhani Karila on kotoisin Pelkosenniemeltä, Kairalan kylästä, ja liitän hänet siksi osaksi lappilaisten kirjailijoiden kaanonia. Karila kirjoittaa pohjoisesta pohjoisen ihmisen perspektiivistä. Lappiin, sen ihmisiin ja luontoon, on liittynyt pitkään ongelmallista eksotisointia ja mystifiointia, minkä takia näen olennaisena teoksen tekijän Karilan lappilaisuuden. Etenkin siksi on tärkeää nostaa esiin se, kuka pohjoisesta kirjoittaa, koska *Pienen hauen pyydystys* -romaanin leikkii mytologisilla hahmoilla ja vanhoilla uskomuksilla, jotka voivat olla omiaan lisäämään Lapin ympärillä leijuvan mystiikan ilmapiiriä.

Turismi ja luonnonvarojen käyttäminen ihmisten tarpeisiin on osa Lapin historiaa ja nykyisyyttä. Paradoksaalisesti samaan aikaan, kun Lapissa investoidaan turismiin ja rakennetaan kalliita luksushotelleja, siellä kaadetaan enemmän metsää kuin ikinä. Kemiin on työntöni kirjoitushetkellä juuri avattu maailman suurin havusellua valmistava laitos, johon tuodaan vuodessa yli 80 000 junavaunullista puuta. (yle.fi 2023) Kirjaimellisesti metsät tyhjenetään puista. Metsätalouden lisäksi Lappia uhkaa myös laajeneva kaivostoiminta, joka pilaa peruuttamattomasti niin maat kuin vedet. Saamelaiden oikeuksia poljetaan yhä Suomen valtion taholta niin saamealaisten itsemääräämisoikeudesta kuin maankäytöllisissä kysymyksissä.

Matkustuskohteena pohjoinen ja sen luonto ovat silti suuremmassa suosiossa kuin koskaan. Retki- ja maisemakuvia Lapista tuuttavat silmillemme niin yksityiset kuin mainostavat tahot. Maisemista nautitaan ja niitä ihailaan, mutta valitettavasti minkäänlaista suojelua tai luonnon arvostusta matkailu ei ole konkreettisesti saanut aikaan. Päinvastoin turismista on tullut pohjoisen luonnolle yksi sen lukuisista rasitteista. Matkaa Lappiin halutaan tehdä niin fyysisesti kuin tarinoiden kautta, sillä pohjoiseen sijoittuvaa kirjallisuutta on viime vuosina julkaistu runsaasti. Lapin sota on noussut viime aikoina hyvin suosituksi aiheeksi, ja siitä ovat kirjoittaneet niin lappilaiset kuin ei-lappilaiset kirjailijat.

Käytän tutkimuksessani sanaa Lappi, sillä sitä käytetään myös romaanissa kuvaamaan tapahtumien paikkaa. Lappi-sana ei kuitenkaan ole täysin ongelmaton. Lappi on Etelä-Suomessa asuvien ihmisten käyttöönottona sana koko Lapista, joka on pinta-alaltaan puolet Suomesta. Tällä alueella elää toisistaan hyvin erilaisia kulttuureja, kuten alkuperäiskansaansa kuuluvat saamelaiset. Lisäksi alueella on seutuja, joilla on keskenään hyvin erilaiset paikkaidentiteetit, kuten ihmisillä Tornionjokilaakson, Kuusamon tai Rovaniemen läheisyydessä. Monilla alueilla on voimakas paikkaidentiteetti, eivätkä ihmiset jaa keskenään samaa paikkaidentiteettiä. (Ks. Nykänen 2022, 23.) Romaanin alussa kertojahahmo sanookin meidän nyt laskeutuvan siihen osaan Lappia, joka ”ei kiinnosta ketään”. (PHP 7)

Tietyt alueet ja paikat näyttäytyvät trendikkäinä ja kiinnostavina, ja näiden alueiden kulttuuri liitetään osaksi koko Lappia (ks. Nykänen 2022, 23). Etelästä saapuvan silmä määrittelee kaiken pohjoisessa yhteneväiseksi alueeksi, Lapiksi. Paikan määrittelyssä on samankaltaisuutta kuin puhuessamme esimerkiksi Afrikasta. Afrikka näyttäytyy yhtenä massana, joka näyttäytyy etäisenä raaka-aineiden paratiisina, jonka ihmiset, kulttuuri ja luonto ovat mystifioituja.

Pohjoisesta kertovalle kirjallisuudelle ovat ominaista luontokuvaukset, sekä myyttiset ja taianomaiset tarinat. Kalastuksesta ja metsästyksestä kertovalla eräkirjallisuudella on pitkä ja vakiintunut asema pohjoisen kirjallisuuden kaanonissa. Veli-Pekka Lehtolan (2010) mukaan suhde maisemaan muodostaa Lapin kirjailijoille maailmankatsomuksen pohjan. Tämä välittyy myös Karilan tavassa kirjoittaa ja maalata maisemia lukijoiden eteen *Pienen hauen pyydystyksessä*. Lapin kirjallisuudessa matkalla olo yhdistää ajan ja paikan siksi tilaksi, mikä on kaikista ominaisinta pohjoisesta kertovalle kirjallisuudelle. Lapista kertova kirjallisuus tapahtuukin liikkeellä ja ulkona. (Lehtola 2010, 131.) Myös *Pienen hauen pyydystyksessä* tapahtumat sijoittuvat suurilta osin ulos. Elinalla on aikapaine saada hauki kiinni, ja poliisi

Janatuisella Elina, ja nämä tahdon suunnat pitävät molempia hahmoja jatkuvassa liikkeessä ja toiminnassa.

Lapista kertova kirjallisuus tyypillisesti sijoittuu ihmisyhteisöjen ulkopuolelle, jonnekin karuksi koettuun luontoon. Ne kertovat pohjoisesta, joka on luonnon hallitsemaa seutua, jossa on omat lainalaisuutensa. Myös etelän ja pohjoisen ihmisten vastakkaisuus on yleistä. (Lehtola 1997, 124.) Tämä etelän ihmisen ja pohjoisen ihmisen ero on *Pienen hauen pyydystyksessä* esillä useammankin hahmon kautta. Tämä määrittelee myös niin hahmojen temperamenttia kuin myös suhtautumista taruolentoihin.

Tunnettuja aikaisempien polvien lappilaisia kirjailijoita, jotka ovat kirjoittaneet Lapin luonnosta mytologisista kääntein ovat esimerkiksi Samuli Paulaharju (1875–1944), Yrjö Kokko (1903–1977) ja Annikki Kariniemi (1913–1984). Samuli Paulaharju on tunnettu kansatieteellisistä eepoksistaan, joihin nykyään suhtaudutaan usein hyvin kriittisesti. Tämän lisäksi hänet tunnetaan kauhukertomusnovelleistaan, joissa vainajien henget elävät rinnakkain elävien kanssa teoksessa *Tunturien yöpuolta* (1934) (Lehtola 2019, 172).

Yrjö Kokko oli alun perin kotoisin luovutetun Karjalan alueilta, mutta asutti sittemmin Lappia. (Lehtola 2019, 219.) Yrjö Kokko on yksi tunnetuimmista peikkotarinoitten kertojista teoksellaan *Pessi ja Illusia* (1944), jossa on Pessi-niminen peikko. Tämän teoksen katsotaan myös aloittaneen suomalaisen satumodernismin, jossa eläimet ja kasvit hämmästelevät ihmisten maailmaa. Teos käsittelee ihmisen luonnosta vieraantumista ja sodan uhkaa. (Saukkoriipi 2010, 138.)

Annikki Kariniemi on kirjoittanut teoksen *Poro-Kristiina* (1952), joka ilmestyi Lappikuumeen keskelle. Romaani sisälsi mystiikkaa ja mytologiaa, ajan tapaan tarjoiltuna, mutta käsitteli myös naisen asemaa yhteisössä. (Lehtola 2019, 235.) Tunnettuja lappilaisia nykykirjailijoita ovat esimerkiksi Rosa Liksom, Katja Kettu, Jari Tervo, Pekka Juntti ja Maria Peura. Luonto esiintyy voimakkaana elementtinä myös heidän teoksissaan.

Pienen hauen pyydystyksen maailmassa nykyteknologia paistaa poissaolollaan, ja ajallisesti se muistuttaa 1980-luvun alkua. Kyseessä on jonkinlainen täysin vaihtoehtoinen todellisuus, sillä Lappi on erotettu valvotulla rajalla muusta Suomesta. Romaanin todellisuus muistuttaa toisaalta taruolentoja lukuun ottamatta hyvin paljon nykypäivää, jossa sää on joka vuosi

arvaamattomampi ja lämpötilat edellistä vuotta korkeampia. Romaani sijoittuu fantasian lajin alle, ja siinä on erityisesti maagisen realismin piirteitä. Fantasia on laaja käsite, jonka alle voidaan kategorisoida hyvin monipuolisesti erilaisia piirteitä omaavaa kirjallisuutta. Esimerkiksi niin satumaiset, yliluonnolliset, tiedeseikkailut kuin arkitodellisuuden rajoja rikkova teokset voivat kaikki olla fantasiaa. Yleinen määritelmä fantasialle on kuitenkin se, että siinä esiintyy mahdottomia tai arkitodellisuutemme ylittäviä elementtejä (Korpua ym. 2021, 14.). Fantasia kuvaa kulttuuriamme ja yhteiskuntaamme sekä nostaa esiin siinä piileviä kyseenalaisuuksia ja epäkohtia. Dystopia-tradition kova nousu 2020-luvulle tultaessa kertoo tarpeesta tuoda esiin epäkohtia lajin avulla. (Korpua ym. 2021, 16–17.)

Pienen hauen pyydystys voidaan nähdä sopivan uusikumman (*new weird*) sekä sen suomalaisen vastineen suomikumman määrittelyn alle. Suomikumman on koettu toisinaan kalskahtavan enemmän vain markkinointitermiltä kuin selkeästi omalta lajiltaan. Suomikumman alle kategorisoidaan hyvin eri genrejen alla olevia teoksia, minkä vuoksi se ei täysin vastaa lajin määritelmää. (Raipola 2021, 208.) Uuskummalle on ominaista se, että se on perinteistä fantasiaa enemmän tietoinen todellisuutemme tapahtumista ja kytköksissä niihin tarinoiden kautta. Johanna Sinisalon esikoisromaanin *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000) pidetään suomikumman ensimmäisenä edustajana. (Raipola 2021, 208.)

Uuskummalle tyypillistä on se, että teokset sijoittuvat urbaaniin ympäristöön (Raipola 2021, 2009). Sinisalon romaanissa päähenkilö löytää peikon kaupungista, kerrostaloyhtiönsä roskakatoksesta. *Pienen hauen pyydystys* ei sijoitu kaupunkiympäristöön, vaan päinvastoin kaupunki esiintyy erittäin häivyttynä ainoastaan takaumissa. Uuskumman vahvimpia erityispiirteitä on vieraannuttaminen todellisuudesta (Raipola 2021, 2009). *Pienen hauen pyydystyksessä* kuumenevien kesien kommentointi on täysin tunnistettavissa tämänhetkisestä maapallon kuumenemisesta koskevasta keskustelusta, kun taas peikkojen ja muiden yliluonnollisten olentojen ja ilmiöiden keskellä eletty romaanin todellisuus on vieraannuttava tekijä.

Sigmund Freudin käsite *unheimlich*, mikä merkitsee kammottavaa, on uusikumman ytimessä. Käsite merkitsee sitä, kun jotakin tunnistamatonta ja vierasta tunkeutuu arkiseen todellisuuteen. Tämä kokemus synnyttää kokijassaan epämukavan olotilan. (Raipola 2021, 211.) *Pienen hauen pyydystyksessä* erityisesti peijooni ja näkki -hahmot synnyttävät ihmisolennoissa edellä kuvatun kaltaisia tuntemuksia. Kummassa ja uusikummassa kyse on inhimillisten kykyjen, ymmärryksen

ja havaintojen haastamisesta ja kyseenalaistamisesta (Kortekallio 2020, 57–58). Tätä ei-inhimillisen ja inhimillisen välisten suhteiden dialogia haluan myös työssäni tutkia.

Maagisessa realismissa kerrontaan on yhdistetty fantastisia, surrealistisia tai vaikeasti selitettäviä aineksia. Ensimmäinen sanataiteessa termiä käyttänyt henkilö oli kuubalainen kirjailija Alejo Carpentier, joka teoksensa *El reino de este mundo* (1949) esipuheessa yhdisti ennen vain maalaustaiteessa esiintyneen käsitteen kirjallisuuteen. Vasta 1980-luvulla termi vakiintui yleisesti kirjallisuuden käsitteeksi. Suomessa erityisesti Leena Krohnin tuotannossa on maagiselle realismille ominaisia piirteitä. Maagiselle realismille ominaista on satujen, myyttien, unien ja kansantarinoiden käyttäminen, ja näiden avulla realismin rajojen rikkominen. (Hosiaislouma 2003, 544–555.)

Olen tutkimuksessani kokenut mielekkääksi peilata Karilan peijoonia Sinisalon *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanin peikkoa vasten näiden kahden teoksen useiden yhteneväisyyksien takia. Molemmat romaanit ovat aikuisten peikkosatuja, joiden todellisuus muistuttaa taruolentoja lukuun ottamatta hyvin paljon arkista todellisuutta. Sinisalon romaani sijoittuu urbaaniin ympäristöön, jossa sinne eksynyt peikko on kummallinen, yliluonnollinen olento muuten tavallisessa maailmassa, kun taas Karilan teoksessa Lappi on yliluonnollisten olentojen arkinen koti, johon etelästä tuleva poliisi ei ole tottunut mutta paikallisille olennot ovat osa todellisuutta. Myyttisten taruolentojen sekä ihmisten ja eläinten väliset suhteet ovat suomalaisessa fantasiassa tuttuja ja hyvin käytettyjä aiheita (Korpua 2021, 138). Lappi on paikka, jossa mielikuvitukselle ja yliluonnolliselle on yhä tilaa. Taruolennot syntyvät siellä, missä kuvittelulle ja luonnon kuulostelulle on aikaa ja missä ihmisen itsensä rakentamaan infrastruktuuriin ja kulttuuriin on mahdollista saada etäisyyttä. Kun luonto otetaan haltuun, katoavat sieltä ensin taru- ja sitten todelliset olennot.

Aikakausi, jolle on tunnusomaista ihmisen kuviteltu erityisasema suhteessa muuhun luontoon, on loppumassa. Ihmiskeskeisten vuosisatojen paino on kasvanut niin raskaaksi, että sen rakentama ihmiskäsitys hajoaa sen alle. Tästä kieli myös posthumanististen ja ekokriittisten näkökulmien nouseminen marginaalista yleiseksi ja jatkuvasti suosiotaan kasvattaviksi tavoiksi nähdä ja tutkia maailmaa. Ihmisen itselleen asettama erityinen rooli luonnon hallitsijana on avainasemassa siinä millaiseksi maailma voi vielä muuttua. Myöskään kristinuskon merkitystä ei voi olla ottamatta tässä yhteydessä huomioon. Länsimaisesta suhteesta luontoon puuttuu monille luonnonuskonnoille ominainen tapa nähdä kaikella olevan oma itseisarvonsa.

Monia luonnonuskontoja yhdistää animistinen tapa nähdä ympäröivä todellisuus. Animismissa uskotaan kaikella olevan oma henkensä ja arvonsa. (*Tieteen termipankki 30.10.2023: Filosofia:animismi.*) Kristinuskon teesit ja tarinat ovat olleet vaikuttavassa roolissa luomassa käsitystä maailmasta, jossa kaikki olemassa oleva on ihmistä varten. Luomakunnankruunu-ajatus on vahingollinen ja edesauttanut luontoa hyödyntävän tavan elää. Koko ilmastonmuutoksen pohjimmainen syy piilee muiden lajien elämän kunnioituksen puutteessa. Käsitys Jumalasta, joka jo ulkomuodoltaan on ihmisenkuva eli jonkinlainen ihmisen kaltainen olento myös itse, on rakentanut eroa ihmisten ja muiden eläinten välille. Kristinuskon on syrjäyttänyt luonnonuskontoja ympäri maailmaa asettaen samalla nämä uskomukset naurettaviksi ja lapsellisiksi.

Useat luonnonuskonnot painottavat ihmisen roolia osana luontoa ja luonnon jatkuvuutta jumalallisena osana kiertokulkua. Myös *Pienen hauen pyydystyksessä* luonnonuskonnot ja kristinuskon ovat voimakkaasti läsnä kertomassa suhteestamme muuhun elämään maapallolla. Voimmeko löytää taruolentojen ja vanhojen uskomuksien merkityksistä sellaista ainesta, joka auttaisi ihmistä kunnioittamaan ei-inhimillistä maailmaa sellaisenaan? Voiko tämän kunnioituksen henkiin herättäminen auttaa meitä ihmiskuntana kehittymään ja luomaan uudenlaisen, paremman, vähemmän luontoa tuhoavan ja kärsimystä aiheuttavan elämäntavan? Haluan tutkimuksellani sijoittua osaksi tätä keskustelua.

Pienen hauen pyydystyksen päähenkilön, Elina Ylijaakon, päällä on kirous. Joka vuosi samaan aikaan on Elinan pyydystettävä suon ympäröimästä Seiväslammesta hauki. Keväisten tulvien seurauksena jää Seiväslampeen muutamia kaloja nalkkiin. Kalat syövät toisiaan niin kauan, kunnes jäljelle jää ravintoketjun huipulla oleva, viimeinen hauki. Tämän hauen pyydystämisestä riippuu Elinan elämä, sillä Elina on tehnyt kirouksen, mikä velvoittaa häntä toimimaan joka kevät saman kaavan mukaan. Elina on kironnut itsensä epäonnistuneen rakkauden vuoksi, josta syyttää itseään. Näkki sekoittaa Elinan suunnitelmat ryhtyessään yllättäen hauen suojelijaksi ja keskeyttää Elinan onkimiset. Elinan on pelattava näkin vaatimuksesta tämän kanssa korttia hauki panoksena. Elina voittaa pelin, mutta näkki syyttää Elinaa huijauksesta. Tilanne mutkistuu, kun Elina tarvitsee apua näkkiä vastaan ja ottaa yhteyttä Moukku-Olliin, joka on ollut jo vuosia kuolleena. Erilaisen vaihtokaupparingin pysäyttäväksi ongelmaksi kuitenkin muodostuu jättiläissääsken, raitajalan kärsä. Lajista ei ole enää aikoihin ollut havaintoja, ja se on mitä todennäköisimmin kuollut sukupuuttoon. Elinaa jahtaa myös

poliisi Janatuinen, joka on tullut rajan yli etelästä etsimään tätä epäiltynä murhasta. Janatuisen työtä hidastaa tämän kintereillä voughkaava toiminnallinen peijooni.

1.2 Teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyössäni haluan tutkia sitä, mitä romaanin taruolentojen kuvaukset kertovat ihmisen ja ei-inhimillisen suhteesta. Tutkin, miten peikkoa kuvataan *Pienen hauen pyydystyksessä* sekä millaisia muunlajisuuden yhtymiä hahmolla on. Haukea tutkiessani olen kiinnittänyt huomioni kalaan marginaalisena eläinkunnan lajina sekä sen kuolleen kehon kuvauksiin. Olen kiinnostunut siitä, miten ihmiskeskeisyys ilmenee hahmojen välisten suhteiden kuvauksissa sekä miten taruolennot ja ei-inhimilliset olennot liittyvät osaksi todellisen maailman luontoa hyödyntävää problematiikkaa. Tarkastelen tätä kaikkea maagisen realismin kehyksissä.

Tutkimukseni sijoittuu ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen ja posthumanismin viitekehysten alle. Romaanin olentojen mytologisen perinteen takia tutkimukseni on myös vaatinut folkloristiikkaan perehtymistä.

Posthumanismissa on kaksi eri käyttöperinnettä, joista toinen vie vahvan teknologian kehitysoptimismien suuntaan ja toinen ihmisen ja ei-inhimillisen välisten todellisuuksien välisten kytkösten synnyttämiä antiessentiaalista ihmiskäsitystä kohti. Jälkimmäistä posthumanismin haaraa kutsutaan myös kriittiseksi tai kulttuuriteoreettiseksi posthumanismiksi, jossa kiinnostus on humanismin jälkeisessä ajassa. Tässä suuntauksessa näkyväksi tulee ihmisen, ei-inhimillisen ja teknologian liittyminen yhteen. (Raipola 2014, 35–36.)

Tutkimuksessani käytän juuri tätä ei-inhimillisten todellisuuksien kanssa keskustelevaa posthumanismin teoriaa, sillä posthumanistinen ajattelu etsii vaihtoehtoisia, ei-essentiaalisia ja ei-hierarkkisia tapoja ymmärtää erilaisten olentojen ominaisuuksia ja keskinäisiä suhteita (Lummaa & Rojola 2014, 14). Tämä ei-inhimillisten ja inhimillisten olentojen suhteiden merkityksien ja sisäisten arvottamisten ymmärtäminen on tutkimuksessani avainasemassa. Posthumanismissa halutaan kyseenalaistaa sellainen kuviteltu ainutlaatuinen asema, joka ihmisellä on tämänhetkisessä maailmassamme (ks. Lummaa & Rojola 2014, 26). Myös tällä tutkimuksellani haluan osaltani olla kyseenalaistamassa ihmisen erityislaatuista valta-asemaa

suhteessa muihin lajeihin ja tukemassa sitä näkökulmaa, joka asettaa ihmisen ei-hierarkkiseen asemaan muun luonnon kanssa.

Tutkin *Pienen hauen pyydystyksen* ei-inhimillisiä olentoja eläinkäsitelmien näkökulmasta, ja osittain tutkimukseni sijoittuu siksi myös kriittisen eläintutkimuksen alle. Aaltolan ja Wahlbergin (2020) mukaan kriittisen eläintutkimuksen keskiössä on yritys purkaa länsimaista tutkimusta rajoittaneita oletuksia kuten dualistista maailmankäsitystä. Kriittinen eläintutkimus kyseenalaistaa sen, että todellisuus rakentuisi hierarkkisten arvoasetelmien mukaan, jossa ihminen näyttäytyy aina parempana, ylivermaisena verrattuna kaikkeen muuhun luontoon. Ominaista on myös liiallisen objektisuuden välttäminen, sillä tiedekään ei kuvaa täysin neutraalisti todellisuutta, vaan siihen vaikuttavat erilaiset arvot ja uskomukset. Kriittinen eläintutkimus lähtee liikkeelle siitä, että myös muunlaisilla on oma itseisarvonsa yksilöinä sekä moraalista ja poliittista painoarvoa yhteiskunnassamme. (Aaltola & Wahlberg 2020, 10.)

Myös ekokriittisen kirjallisuudentutkimuksen käyttäminen on ollut työni kannalta relevanttia. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus tarkastelee sitä, millaisia merkityksiä ihminen itse antaa luonnolle sekä millaisia vaikutuksia näillä on lopulta ihmisen toimintaan. Kulttuuri ja luonto erotetaan toisistaan erillisiksi osiksi, vaikka ihminen luo samanaikaisesti merkityksiä luonnon kautta kulttuuriinsa. Ihminen liittyy luonnon elementteihin symboliikkaa ja ideologioita, joista muodostuu ihmisen harjoittamaa kulttuuria. (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 8–9.) Tärkeä elementti ekokriittisessä tutkimuksessa on inhimillisen kielen suhde ei-inhimilliseen luontoon (Lahtinen & Lehtimäki 2008, 19). Nimeämistä ja sanallisiin ilmaisuihin liittyviä valintoja, sekä niiden sisälle kätkeytyvää arvottamista, käytän tutkimuksessani esittäessäni ihmisen ja muiden olentojen välisten suhteiden sisällä olevia valta-asetelmia.

Lopulta se, että ihminen ja eläin on erotettu kahdeksi erilliseksi, pohjaa siihen, että luonto ja kulttuuri on nähty kahtena toisistaan erillisenä asiana. Ihmisen ja eläimen välisen dualismin juuret ovat syvällä tässä erottelussa. (Lummaa & Rojola 2014, 19.) Dualistinen maailmankäsitys on ajanut maailmamme ekologiseen kriisiin. Käsiteltäessä ihmisen dualistista luontosuhdetta ei voi olla mainitsematta René Descartesia. Descartes ajatteli, että ihmisen ja eläimen välinen ero piilee juuri siinä, että ihmisellä on sielu, toisin kuin muilla eläimillä. Tämän takia ihminen on kaikista älykkäin eläin, ja muiden eläinten ajatustoiminta muistuttaa enemmänkin jonkinlaista mekaanisesti toimivaa, yksinkertaista konetta. Descartesin ajatuksilla ja teeseillä on ollut erittäin vahva vaikutus ihmisen ja muunlaisten välisiin suhteisiin. (Ks.

Aaltola 2013, 10, 17.) Tähän samaan ajatusmalliin pohjaa myös teoria, jossa luokitellaan eläimen älykkyys sen mukaan mitä läheisempää sukua eläin on ihmiselle (ks. Telkänranta 2016, 130).

Ei-inhimillisten ja inhimillisten olentojen välisen suhteen tutkimisen kannalta on olennaista se, mikä erottaa nämä toisistaan. Käytän tutkimuksessani käsitettä muunlainen ilmaisemaan muuta kuin ihmistä. Termi on nykyisin vakiinnuttanut paikkaansa myös arkisessa kielessä. Koska ihminen on yksi eläimistä, käytän ”muut eläimet” termiä koskemaan muita eläimiä kuin ihmistä.

Spesismi (eng. *speciesism*), eli lajisorto tarkoittaa eri lajien välillä olevaa arvohierarkiaa, jossa toista pidetään toista ylempänä. Termin on alun perin lanseerannut Richard Ryder, mutta sen käyttöönotosta on tullut tunnetuksi Peter Singer (Aaltola 2013, 68.) Peter Singerin teos *Oikeutta eläimille (Animal Liberation 1975)* on eläinetiikan merkittävimpiä perusteoksia (Aaltola 2013, 66). Suomen kieleen on syntynyt spesismien rinnalle tuore sana: lajismi. Lajismi on toiseuttamista, jossa subjekti ajattelee toisen olevan vähempiarvoinen suhteessa itseen. (Ollila 2023, 114.) Sama toiseuttamisen logiikka toimii samalla tavalla myös rasismien sekä sukupuolten välillä olevien tasa-arvokysymysten taustalla. Näitä kaikkia yhdistää se, että moraalisesti epäolennaisilla eroilla oikeutetaan näiden ”toisten” sortaminen ja hyväksikäyttö. (Diamond 2013, 132.)

Etenkin eläinten toiseuttaminen näkyy kielessä negatiivisina haukkumasanoina (ironisesti tämäkin sana merkitsee koiran ääntelyä). Ihmisen nimittämistä eläimeksi, kuten siaksi, pidetään alentavana ja loukkaavana. Samalla kaavalla moni naista tarkoittava sana kääntyy solvaukseksi. Toiseuttaminen näkyy nimittelynä kaikissa vähemmistöjä merkitsevissä sanoissa. (Ollila 2023, 114.)

Ei-inhimillisten olentojen suhteessa inhimillisiin liittyy aina olennaisesti toiseus. Ihmisen katse on vallitseva tapa nähdä maailmaa, joka sivuuttaa muut katseet alleen. Donna Haraway on teoksessaan *When species meet* (2008) tutkinut tapoja ja käsityksiä toiseuden kohtaamisesta sekä miten erilaiset pelot ja fobiat liittyvät toisiksi liitettyihin olemassaoloihin. Jacques Derridan teos *Eläin joka siis olen* (2019) käsittelee nähdyksi tulemisen häpeää muunlajisen olennon edessä. Nimenomaan tämä ihmisyyden ulkopuolinen katse ihmisyyteen nousee tutkimukseni kohdalla merkittäväksi.

Tutkimukseni keskiössä ovat romaanin taruolennot eli myyttiset hahmot. Olen rajannut työtäni niin, että keskityn tutkimaan työssäni hauen, näkin ja peijoonin kuvauksia. Koen, että tutkimiini hahmoihin liittyy olennaisina osina Seiväslampi, jossa hauki ja näkki sijaitsevat, sekä kertojan hahmo ja Moukku-Olli. Tutkimuksessani siis myös nämä nousevat merkittävästi esille. Uskon, että nämä kaikki olennot ja tilat limittyvät lopulta keskenään ja esittävät erikseen, ja yhdessä, toiseutta suhteessa ihmiseen. Taruolennot eivät ole ihmisiä, ja siksi tarkastelen niitä toisina suhteessa inhimillisiin olentoihin. Taruolennot ja muunlaiset jakavat romaanissa samankaltaisen ei-inhimillisen olennon roolin, jonka ihminen kokee vastakkaiseksi itselleen, eli eläimiksi. Ihminen arvottaa niin todellisen maailman kuin fiktiivisen romaanin maailman olentoja samanlaisella logiikalla, kuin mitä todellisuudessamme. Romaanin ei-inhimillisiin olentoihin liittyy merkityksiä ja piirteitä niin muusta luonnosta kuin ihmisyydestäkin. Esimerkiksi romaanin peijoonilla on huomattavasti ihmismäisiä piirteitä, mutta se ei silti yrityksistään huolimatta onnistu käymään ihmisestä. Peijooni on toinen, olento, jonka perimmäisessä luonteessa on sellaisia ominaisuuksia, joita ihmishahmot pitävät epämiellyttävänä hirviömäisyyteen saakka. Tämä sama kaava toistuu ihmishahmojen suhtautumisessa toiseen taruolentoon näkkiin.

Peijooni-kuvauksia tutkiessani olen hyödyntänyt niin peikkotutkimusta kuin myös eläintutkimusta. Peijooni on taruolento, joka kuitenkin on romaanin maailmassa ihmisen sijaan muu eläin. Peikkouteen liittyvät vahvasti ominaisuudet, jotka halutaan rajata pois yhteiskunnasta ja ihmisyydestä. Tutkin peikkouden eläimellisyyttä ja suhdetta ihmiseen niin, että luen peikon juuri symbolina ihmisen ja muunlajisten väliselle suhteelle. Tarkastelen peijoonia sen kautta, millaisia samanlaisia merkityksiä ihmiset antavat sille kuin muille eläimille. Esimerkiksi peijoonia kutsutaan haittaeläimeksi, mikä kertoo romaanin ihmisten suhtautumisesta näihin peikkoihin. Tutkin peijoonin hahmoa myös niiden todellisen maailman eläinten läpi, joita peijoonin hahmo romaanissa muistuttaa.

Haluan tutkia, ketkä romaanin hahmoista saavat äänensä kuuluviin romaanissa sekä keiden näkökulmasta tarina on kerrottu. Keskityn romaanin näkökulmaa tutkiessani nimenomaan fokalisointiin. Koska romaani on kerrottu kaikkietävän kertojan perspektiivistä, keskityn sen tuomiin rajauksiin ja painotuksiin. Fokalisaatio on enemmän kuin vain näkökulma, eli se mistä perspektiivistä tarinaa katsotaan. Fokalisaatioissa painottuvat myös muut erilaiset aistihavainnot ja niiden laatu henkilöhahmojen kohdalla. Fokalisaatio saattaa vaihtua tai olla koko ajan samaan

henkilöön keskittynyt. Se, mitä havaitaan ja mitä ei havaita, kertoo fokalisoinnin kohteesta. (Ks. Hosiailuoma 2003, 250.) Lukijalle välitetyn, sekä fiktiivisen todellisuuden objektiivisuus ovat suhteessa tarinan fokalisaatioon. Henkilöfokalisoijia käytetään usein, ja näin on myös Karilan teoksessa. Henkilökeskeisessä kerronnassa yksi näkökulma on kerrallaan vallitseva (Steinby & Lehtimäki 2013, 125).

Gérard Genette on käsitellyt fokalisaatioon ja näkökulmaan liittyviä narratologisia kysymyksiä, joiden pohjalta on eroteltu tarinan kertomisen tuottama ääni ja sisäiset näkökulmat. (Lehtimäki 2009, 31.) Genetten mukaan kerronta on silloin fokalisoitunut yhteen henkilöön, kun kertomus on kuvattu sellaisen henkilön kokemana, joka ei ole tarinan kertoja (ks. Steinby & Lehtimäki 2013, 125). Seymoure Chatmanin mukaan kertoja ei voi fokalisoita, koska tämä ei voi nähdä suoraan kertomaansa tarinamaailmaan. Kertomisen ja näkemisen välisen toiminnan erilaisuuden johtuen, näiden kahden tapahtuminen samaan aikaan on Chatmanin mukaan poikkeuksellista. James Phelanilla on tästä poikkeava näkemys. Hän on esittänyt, etteivät kertomuksen lukijoiden kokemukset käy yhteen Chatmanin esittämän mallin kanssa. Phelanin mukaan kertoja toimii pikemminkin lukijoille ”linssinä” tarinan maailmaan. Kertojan ei välttämättä ole oltava tarinamaailmassa fyysisesti läsnä. (Lehtimäki 2009, 37.)

Tarkastelen työssäni kerronnan keinoja sekä sitä, mitä nämä valinnat kertovat romaanin hahmojen välisistä suhteista. Platon erottaa kerronnan kahteen eri tapaan kuvata tapahtumia. Mimeettinen eli jäljittelevä kerronta rakentuu sitaateista. Tämä on suora kertomisen muoto, joka näyttää (eng. *showing*) mitä tapahtuu. Tällaisia kuvauksia kutsutaan kohtaauksiksi. Kuvauksissa joku toinen kertoo (eng. *telling*), mitä joku muu on sanonut. Tätä kertomisen tapaa kutsutaan epäsuoraksi kerronnaksi. (Steinby 2013, 99.) *Pienen hauen pyydystys* hyödyntää runsaasti suoran kerronnan keinoja. Romaani rakentuu näiden reaaliajassa tapahtuvien kohtausten ympärille. Ei olekaan ihme, että romaanista on jo nyt, vain muutama vuosi ilmestymisensä jälkeen, tehty useampia dramatisointeja.

Olen joutunut tekemään työssäni joitakin rajauksiin liittyviä valintoja, jotka kaipaavat tulla huomioituiksi. Yksi huomattava valinta on se, että olen keskittynyt työssäni tutkimaan teosta osana lappilaista kirjallisuutta ja siksi olen rajannut saamelaisen kirjallisuuden ja tarinankerronnan työni ulkopuolelle. Olen myös jättänyt työstäni uusmaterialistisen näkökulman pois, vaikka se olisi tuonut työhöni varmasti lisää mielenkiintoisia kysymyksiä ja ulottuvuuksia. *Pienen hauen pyydystys* sisältää useita kiinnostavia inhimillisten ja ei-

inhimillisten olentojen ja ilmiöiden välisiä kohtaamisia, mutta olen valinnut tähän työhöni vain niistä keskeisimmät. Romanin hattarat, parat ja metelit olisivat kaikki mielenkiintoisia tutkimuskohteita, mutta jotka tekemässäni rajauksessa jäävät pois. Rajaukseeni vaikutti myös se, että valitsemani taruolennot ovat selvästi kehollisia ja muita eläimiä muistuttavia hahmoja.

2 HAUKI

2.1 Ei-inhimillinen olento muunlajisuuden marginaalissa

”–Täällä päin uskotaan, Efraim sanoi ja kohdisti sanansa Janatuiselle.

–Että hauki matkustaa tämän puolen ja tuon puolen väliä.” (PHP 108)

Romaanin maailman olennot liittyvät osaksi ihmisten niille antamia merkityksiä, jotka häivyttävät olentojen yksilöllisyyttä. Toisaalta merkitykset ovat osa olemassaolomme pohdintaa, jonka kautta voimme ihmisinä ymmärtää selvemmin olevamme vain osa maailmankaikkeutta. Muunlajisiin kohdistetut merkitykset voivat saada meidät näkemään, miten kaikki maapallolla on lopulta yhtä ja samaa luontoa ilman minkäänlaista arvohierarkiaa.

Haukeen liitetään romaanin maailmassa erilaisia uskomuksia. Onko hauki Seiväslammella uiva tavallinen kala, shamanistinen apueläin, ulkoavaruudesta saapunut henki vai näkin vedenvaltakuntaan kuuluva hauki – vai itsenäinen yksilö? Se, mitä hauki merkitsee ja millaisilla keinoin tätä kuvataan, kertoo suhteestamme muunlajisiin ja erityisesti kaloihin. Kalat ovat eläinten oikeuksia puolustettaessa usein marginaalissa, ja tutkimustani tehdessä huomasin, että kaloista on tehty eläinkriittistä kirjallisuuden tutkimusta vain hyvin rajallisesti.

Tekemänsä loitsun seurauksena Elinan on joka kevät saatava pyydetyksi Seiväslammen viimeinen hauki. Mikäli Elina ei saisi haukea pyydetyksi, hän kuolisi itse. Asetelma on selvä: henki hengestä. Elinan hahmo on tottunut kalastaja, joka on aiempina vuosina onnistunut pyydystämään kevättulvien eristämän, viimeisen hauen lammesta. Näkin väliintulo sekä vaikeuttaa Elinan tavoitetta saada hauki että asettaa Elinan ja hauen hengen vakaakupissa samanarvoisiksi. Elinalle hauki on pala luontoa, resurssi, jonka käyttämiseen tällä on oikeus. Näkkiä lukuun ottamatta kukaan hahmo ei näe haukea tuntevaksi ja toimivaksi subjektiksi. Hyvä esimerkki hahmojen suhtautumisesta haukeen on kuvaus siitä, miten Elina kokee hauen kiusaavan tätä sillä, ettei hauki jää ansaan kiinni. Hauen itseisarvo yksilönä jää niin etäiseksi ajatukseksi, että tämän taistelu omasta elämästä ja kuolemasta nähdään suhteessa ihmiselle tehtyyn harmitukseen, jossa Elina joutuu käyttämään haluamaansa enemmän aikaa saadakseen hauen hengiltä.

Asetelma, jossa Elinan (eli ihmisen) ja ei-inhimillisen olennon (eli hauen) elämät asettuvat samanarvoisiksi, on ihmiskeskeisen ajattelumaailman haastamista todellisessa maailmassa.

Romaanin asetelma toimii symbolina maapallomme tilanteelle, jossa ei-inhimilliset olennot ja ihminen laitetaan samalle arvoasteikolle ilmastonmuutoksen ja ekologisen kriisin edessä. Maapallon mahtia symboloi näkki, vedenvaltias, joka ei tunnusta ihmisen erityisasemaa. Romaanin perusasetelma haastaa antropomorfisen käsityksemme maailmasta, jossa ihmisen rinnalle toiselle puolelle vaakakuppia laitettu ei-inhimillinen olento on vieläpä ihmisen suuresti väheksymä eläin – kala.

Kuten romaanin nimestä *Pienen hauen pyydystys* käy jo selväksi, on tarina kertomus siitä, miten yksi tietty hauki halutaan saada kiinni ja hengiltä. Hauki on romaanin motiivi ja päähenkilöä liikkeessä pitävä voima. Hauen merkittävästä roolista huolimatta kirjoitetaan hauki läpi romaanin pienellä alkukirjaimella. Haukea ei myöskään nimitetä romaanin nimeä lukuun ottamatta muuksi kuin haueksi. Tämä sama yleisnimen käyttö toistuu myös peijoonin ja näkin kohdalla, vaikka myös silloin kyseessä on vain yksi tietty lajinsa edustaja. Vertaillakseni, jokaista ihmishahmoa kutsutaan romaanissa ”ihmisen” sijaan omalla erisnimellään. Yleistä lajinimitystä käyttämällä laajennetaan yksilöä koskevat ominaispiirteet ja toimintatavat osaksi koko lajia koskeviksi ominaisuuksiksi, jolloin yksilöllisyys hälvenee ja lajinedustaja näyttäytyy enemmänkin osana yhtenäistä massaa. Hauki, peijooni ja näkki ovat kaikki ei-inhimillisiä olentoja, jotka asetetaan nimeämällä vähemmän yksilöllisiksi olennoiksi suhteessa inhimillisiin olentoihin. Inhimillisten hahmojen erityisyys ja persoona korostuvat myös nimeämisen kautta. Poikkeuksen nimeämiseen tekee Moukku-Olli-niminen hahmo, joka on jonkinlainen ihmisen, maiseman ja metsän hybridi ja jota kuvataan myös jättiläiseksi. Moukku-Olli on ollut ennen kuolemaansa tosin ihminen, joten tällä hahmo lunastaa itselleen romaanissa erisnimen.

Nimen lisäksi ei-inhimillisiä olentoja suhteessa inhimillisiin hahmoihin määrittelee romaanissa kieli ja tapa kommunikoida. Hahmojen välillä on eroja siinä, miten nämä pystyvät viestimään tai tuottamaan puhetta ihmishahmojen kanssa. Moukku-Olli ja näkki käyttävät ihmisten kieltä ja pystyvät siksi kommunikoimaan ihmisten kanssa. Kun Elina ja Moukku-Olli tapaavat ensimmäisen kerran, Moukku-Olli puhuu kieltä, jota Elinan hahmo ei tunnista. ”–Jestem leszy. Jestem las. Gdzie jestés?” sekä “–Slyze cie. Gdzie jestés?” (PHP 116) Kieli on puolaa ja tarkoittaa suomennettuna: ”Olen nuhjuinen. Olen metsä.” sekä ”Kuulen sinua. Missä sinä olet?” Moukku-Olli puhuu useammillakin kielillä, mutta miksi hahmo valitsee ensimmäiseksi kielekseen puolan? Kun Elina kysyy Moukku-Ollilta, kuka tämä on, vastaa olento tälle suomeksi, jolloin hahmot löytävät yhteisen kielen. Puhuessaan Elinalle kieltä, jota tämä ei

ymmärrä, asettaa Moukku-Olli Elinan ihmisenä muunlaisen asemaan, jossa tämä suljetaan kielen ulkopuolelle. Maailman esittämisen rajat tulevat vastaan kielen kautta. Moukku-Ollin puolankieliset sitaattit ovat kenties yhteydessä puolalaisen Stanislav Lemmin teokseen *Eeden* (1959), jossa muukalaisplaneetalle saapuvat tiedemiehet ymmärtävät, etteivät dystooppisella planeetalla asuvat kykene ymmärtämään maailmansa tilaa, koska näiden kieli on rakentunut vain yhteiskunnan tarpeiden mukaan. (Soikkeli 2015, 29.) Moukku-Ollilla ei siis ole kuin tietyt mahdollisuudet kertoa todellisuudestaan Elinalle, sillä Elina ei voi kielen vuoksi ymmärtää kuin asioita sen rajoissa.

Elinan ja hauen välinen viestiminen pohjautuu liikkeisiin, joita Elina näkee hauen tekevän vedessä, sekä toisin päin. Kalat näkevät veden alle olentojen varjoja, joita ne pyrkivät välttelemään (Tüür 2014, 271). Romaanissa kuvataan Elinan tietävän hauen kykenevän aistimaan tämän. ”Harppominen oli virhe, sillä hauki aisti hätäntyneet liikkeet ja syöksyi ja ui kokonaisen lenkin rydön ympäri.” (PHP 26) Molemmat hahmot siis aistivat toisiaan ja ovat yhteydessä toisiinsa. Suoraa kommunikointia ei kuitenkaan näiden kahden välillä esiinny, kun taas näkin ja hauen välillä esiintyy. Näkki kannustaa haukea olemaan antamatta periksi tilanteessa, jossa Elina yrittää kelata pyydyksen syönyttä haukea rantaan. Näkin sanoilla kerrotaan olevan haukeen vaikutus, ja se saa voimaa kaksintaistelussa siimaa vastaan. Parantaessaan haavoittunutta haukea näkin kerrotaan myös juttelevan haulle. Se, mitä näkki haulle puhuu, jätetään avoimeksi. On kuitenkin selvää, että hauki kuulee näkin puheen ja ymmärtää tätä. Hauen ei kuvata tuovan keskusteluun lisää materiaalia, vaan tämä toimii kuulevana osapuolena. Myös Elina aavistaa hauen olevan herkkä aistimaan ympäristössään tapahtuvia muutoksia, mikä myös vaikeuttaa hauen saamista pyydykseen.

Romaanissa ihmishahmot Elina ja Janatuinen ovat näkökulmahenkilöitä. Hahmot ovat molemmat naissukupuolen edustajia. Molempien hahmojen menneisyyden tapahtumista kerrotaan romaanin nykyhetken lisäksi. Janatuisen menneisyyden kuvailu on epäsuoraa, kun taas Elinan menneisyydestä käytetään epäsuoran kerronnan lisäksi suoria kohtauksia, joissa näytetään tapahtumia, jotka ovat ajaneet Elinan nykyiseen pisteeseensä. Elina on romaanin päähenkilö, vaikka myös Janatuinen on näkökulmahenkilö. Janatuisen hahmon sisäiset motiivit jäävät avoimiksi, eikä tämän perheestä tai lapsuudesta kerrota mitään. Myös romaanin lopussa Elinan viimeinen kohtaaminen Jousian kanssa näytetään, kun taas Janatuisen hahmoa katsotaan lintuperspektiivistä alun nimettömäksi jäävän kaikkitietävän kertojan kautta.

Ei-inhimilliset olennot näkyvät tässäkin mielessä ihmisen näkökulman kautta. Alun kertojahahmo tosin toimii alun prologin ja epilogin tyylisissä kuvauksissa näkökulmana, äänenä ja kaikkietävänä kertojana.

Elinaa nimitetään romaanin alussa heti sankariksi: ”Ja tässä saapuu sankarimme” (PHP 10) Sankari, jolla on suuri tehtävä: pyydystää hauki. *Pienen hauen pyydystys* mukailee tässä Herman Melvillen romaanin *Moby Dick* (1851) tuttua asetelmaa, jossa kalastaja kokee elämää suurempia fyysisiä ja henkisiä ponnisteluja saadakseen pyydystettyä itselleen erityislaatuisen saaliin. *Moby Dickissä* miljöö on meri, saalis valas ja kalastaja mies, kun taas *Pienen hauen pyydystys* on kertomus naisesta, jonka on saatava lammesta hauki. Verratessa näitä kahta romaania on huomionarvoista, miten tarinoiden elementit ovat ikään kuin vastakkaisia niin, että naisesta kertovassa romaanissa maailma on pienempää ja miehen kaikki kooltaan suurempaa. Molemmissa kertomuksissa on sama kolmen päivän aikahaarukka, jonka aikana henkilöt käyvät ikään kuin koko elämänsä läpi. Romaanin nimikkohahmot eivät ole kummassakaan romaanissa päähenkilöitä, mikä ihmiskeskeisessä maailmassa ja kirjallisuudessa ei ole asetelmana kovin erikoinen vaan pikemminkin oletus. Toisaalta nykyisin taiteessa on yleistynyt tapa kuvata eläimiä itsenään sen sijaan, että ne kuvaisivat ihmishahmoja (Ääri 2020, 145).

Pyytää-verbi merkitsee samaa kuin metsästää ja saalistaa. Kaikki nämä verbit ilmaisevat tappamista, joiden kohteena on eläin. (Herlin 2021, 2008.) Pyydystämisen vastaa metsästämistä, ja kalastaminen vastaa ampumista, vaikka onkea ei ole yhtä voimakkaasti liitetty väkivaltaiseksi esineeksi toisin kuin esimerkiksi kivääriä. Pyydystää verbi on tarkoittanut alun perin vain pyiden pyydystämistä, mutta laajentanut myöhemmin merkitystään. Toisaalta pyytää-verbi on sanassa pyydystää, mikä tulee muinaisesta tavasta pyytää luonnolta saalista itselleen. (Vilppula 20.8.2002.) Tällöin toivottiin, että maailmojen tasapaino säilyy ja virtoihin tulee uusia kaloja, joita on jälleen mahdollista syödä.

Kalat elävät veden pinnan alla, ja ihmisten kanssa siksi hyvin erilaisessa elinympäristössä. Monet kalat oppivat tärkeitä taitoja parvikumppaneiltaan, kuten tunnistamaan vaaroja tai löytämään turvallisia paikkoja (Telkänranta 2016, 131).

Kalatarvikkeita myyvä kyläläinen Keijo kertoo Janatuiselle, joka on tullut etsimään rikoksesta epäiltyä Elinaa, miten kauppa käy, koska joet ovat täynnä istutettua kirjolohta, jonka jälkeen Keijo kertoo, miten tyhmiä kirjolohet ovat. Kirjolohi ei osaa vältellä vaaroja ympäristössä, joka

ei ole sille ominainen kuten esimerkiksi paikalliselle haulle. Keijon suhtautuminen kirjolohiin kertoo hahmon ymmärtämättömyydestä lajia ja ylipäänsä luontoa kohtaan. Kirjolohien pitäminen tyhjänä tekee niistä myös toissijaisia saaliita, joista ei saa samanlaista tyydytystä kuin alkuperäisten kalojen pyydystamisestä. On ihmisen toiminnan syytä, että näistä kaloista tulee helppoja saaliita, joita turistit nostavat ylös nopealla tahdilla.

On tutkittu, että mikäli hauki pääsee pakoon pyydyksestä, ei se tule useampiin peräkkäisiin päiviin lankeamaan enää samaan ansaan (Tüür 2014, 282). Kun hauki pääsee Elinalta ensimmäisen kerran vapaaksi, tulee siitä tosissaan otettava haaste, jonka takia Elinan on kamppailtava hauen kanssa. Kadri Tüürin (2014, 278–279) mukaan kalan pääseminen vapaaksi pyydyksestä tekee siitä tasavertaisen suhteessa päähenkilöön. Ensin hauki on selvinnyt ilman apua, mutta näkin väliintulo on välttämätön, jotta hauki selviää pyydyksen tekemistä haavoista hengistä. Näkistä tulee hauen suojelija, jolloin vastakkain eivät enää varsinaisesti asetu hauki ja Elina, vaan näkki ja Elina.

”Kiiltävät silmät kuin oudosti inhimilliset koneet.” (PHP 38) Hauki makaa näkin sylissä haavoittuneena ja tärisee. Kuvaus paljastaa kalan toiseuden suhteessa ihmiseen. Tehdessään kuolemaa hauesta tulee samaistuttavampi, eikä sen samankaltaisuuden tunnistamista voi välttää. Lainauksesta paljastuu kahteen eri suuntaan vetävä liike: samaan aikaan hauki etäännyy ja lähentyy suhteessa ihmiseen. Kuoleman samankaltainen prosessi yhdistää kaikkia eläimiä, ja siksi sen tunnistamista on lähes mahdotonta välttää.

2.2 Kalastus, kuolema ja liha

Pienen hauen pyydystyksessä toistuvat kalan lihan kuvaukset sekä erilaisten sisälmysten valmistaminen ruuaksi.

Kala makasi mättäällä ja nakkeli pyrstöään puolelta toiselle kuin ennen aikojaan lähdetetty, vihainen sikiö. Elina nosti sitä niskasta ja katsoi sitä silmiin, niiden keskellä oleviin pimeisiin reikiin. Ravisti itsensä irti näystä niiden pohjalla. Hän löi kalaa puukontupella otsaan. Hauki vavahteli. Elina löi uudestaan. Suomut sinkoilivat kuin kipinät. Kala veltostui. (PHP 87)

Kala ei esiinny kuvauksessa pelkästään lihana, vaan myös muunlajisena eläimenä, jonka Elina kohtaa ennen sen kuolemaa. Pelkän lihan kuvaus taas tekee eläimestä itsestään poissaolevan suhteessa kuolleeseen kehoon, joka mahdollistaa lihan olemassaolon (Adams 2013, 225).

Tietyt asiat toistuvat romaanissa useita kertoja, kuten erilaiset kalastukseen, ampumiseen, saatanaan, koneisiin ja koiraan liittyvät sanat. Ihmishahmoja kuvataan romaanissa usein eläimiin liittyvillä sanoilla ja ei-inhimillisiä olentoja ihmisiin liittyvillä. Esimerkiksi lainauksessa otsa viittaa ihmiseen tai nisäkkääseen, ei kalaan. Tällaisella kuvauksen tyyllillä sekoitetaan ei-inhimillisiä ja inhimillisiä ominaisuuksia, jolloin kaikki muistuttavat koko ajan enemmän toisiaan. Ihmisen erot suhteessa muihin olentoihin pienenevät. Romaani leikkiikin näiden kuvausten kanssa läpi teoksen.

Elina on tottunut onkija, joka on harrastanut pienestä lähtien kalastusta. Elinan ei tee pahaa perata ja nylkeä kala, mikä antaa kuvan hahmon luonnonläheisestä luonteesta. Yllä olevasta lainauksesta kuitenkin käy selväksi, ettei tapahtumien ketju ole niin yksinkertaista. Elinan on ravisteltava itsensä irti siitä mitä hän näkee katsoessaan silmiin olentoa, jonka elämän on juuri lopettamassa. Elina katsoo kuolemaa suoraan silmiin, tietäen tämän ennenaikaisen elämänpäättymisen syyn olevan seurausta Elinan toiminnasta. Jokaisen olennon pohjaton katse kyseenalaistaa inhimillisen ja ei-inhimillisen rajan ja tekee ihmisestä alastoman tämän heränneen kysymyksen edessä (Derrida 2019, 29). Mustien pyöreiden aukkojen kuvaukset toistuvat romaanissa. Kalan silmät kuvataan samanlaisiksi mustiksi rei'iksi kuin suossa, ja ne kätkevät sisälleen tuntemattoman todellisuuden. Kala, niin kuin suo, on ihmismaailmalle toisia, tuntemattomia maailmoja, joihin ihminen pelkää katsoa, koska ei näe kuin pimeää. Näkemättömyyden pelko on ihmiselle luontainen ominaisuus, joka ilmenee myös pimeän pelkona. Ihminen jää ilman vahvinta aistiaan näköä, mikä tekee ihmisestä avuttoman – kuin kalan kuivalla maalla.

Kala kuvataan lainauksessa sikiöksi, joka on abortoitu sen omasta elämänhalusta huolimatta. Sikiö on epävalmis yksilö, jonka on mahdotonta hengittää ilman napanuoraa, joka kalalle on yhteys omaan ekosysteemiinsä. Väkevä kuvaus ilmentää miten ongenkoukku on kaapinut kalan ulos omasta todellisuudestaan pinnan alta. Kalat elävät pinnan alla maaemmon kohdussa, josta ihminen repii ne ulos. Kuvaus on hyvin ekofeministinen yhdistäessään naisen ruumiiseen ja luonnon hyödyntämiseen liittyvää tematiikkaa (Hosiaislouma 2003, 175). Mielenkiintoiseksi

asetelman tekee se, että kalastaja on nainen, sillä kalastukseen liittyvät kuvaukset mielletään enemmän osaksi miehistä maailmaa.

Kalastuskuvaukset ovat tyypillisiä eräkirjallisuudessa sekä pohjoiseen sijoitetussa kaunokirjallisuudessa. Juhani Aho kuvaa teoksessaan *Lohilastuja ja kalakaskuja* (1921) kalastamiseen ja luontoon liittyviä tunteita. Näitä tutkineen Vesa Haapalan (2008, 129) mukaan Ahon teksteistä näkyy ihmisen halu kalastuksen kautta yhdistää pyydystämisen tuoma mielihyvä sekä kuoleman käsittely ruumiilliseksi kokemukseksi. Aho pohtii teoksessaan kalastukseen ja maisemaan liittyvää eettistä pohdintaa, mutta heijastelee jatkuvasti niihin omaa ihmisyyttään. Aho on kalastaessaan kuin uskonnollisessa kiihkossa, jossa hän ei voi pitää itseään poissa kalan luota. (Haapala 2008, 112.) Tämä sama asetelma on myös *Pienen hauen pyydystyksessä*, jossa Elina lähes kuoleman kielissä raahautuu lammelle. Elina on hauen pauloissa ja jahtaa tätä pinnan päältä käsin, asettaen veden alle syöttejä, joiden toivoo puhkovan hauen sisäelimet tämän niellessä terävän metallisen koukun.

Kalastuskuvaukset sivuuttavat kalan kokeman kärsimyksen, eikä toiminnan tapahtumaketjua kuvitella kalan perspektiivistä. Pitkään on ajateltu, etteivät kalat koe kipua, minkä takia kalastamista ei ole ajateltu metsästämisenä, vaan yhtä viattomana toimintana kuin omenien poimiminen puusta on. Nykyään tämä ajattelutapa on kuitenkin harvinaista, sillä tutkimustulosten ja arkielämän havaintojen valossa kalan kipua on vaikea enää kiistää. (Telkänranta 2015, 171.) Takeita samanlaisesta kivun kokemuksesta ei kuitenkaan ole. Päinvastoin kuin mitä aikaisemmin on ajateltu, on mahdollista erilaisten kivunhallintajärjestelmien seurauksena, että kala kokee ihmistä enemmän kipua (Telkänranta 2015, 17; Broom 2015, 202).

Kalan kivun sijaan kalastuskuvauksissa tunnelma on romanttisen harmoninen ja ihminen luonnon kanssa yhtä. Kalastuskuvauksissa ihminen on keskiössä ja kala itse näyttäytyy vain toiminnan ulkopuolisena sivutuotteena. Kalastamisesta tulee läpeensä romantisoitu tila, jossa ihmisen luontoon heijastamat tunteet ovat kalan sijaan pääosassa. (Haapala 2008, 118–117.) Kalalle on tyypillistä kirjallisuudessa esiintyä myös kalastajalle yliluonnollisena olentona, joka lähettää tälle vedenalaisesta maailmasta viestejä, jotka koskevat kalastajaa ja tämän maailmaa (Tüür 2014, 269).

Kalastamisen lopputuote on kalan kuollut keho. Kuolemaan suhtautuminen eroaa merkittävästi siitä, mikä eläin kuolee. Tiina Ollila (2020) on tutkinut muunlajisista käytettyä kieltä ja sitä, miten kielelliset ilmaisut eroavat eri eläinten välillä. Eläinteollisuudessa tuotantoeläimen kuolemasta puhuttaessa vältellään kuolemaan liittyvää sanastoa häivyttämällä tapahtuma kiertoilmausten avulla. Lemmikkieläimen kuoleman sureminen saa samanlaisia piirteitä kuin ihmisen kuolema, mutta ruuaksi mielletyn eläimen kuolema vie ajatukset surun sijaan ruokailuun. (Ollila 2020, 224.) Helinä Ääri (2016, 145, 156) on tutkinut kanojen kuvaamista suomalaisessa kirjallisuudessa. Broileri-, kuten myös kalateollisuus, on valtava bisnes, joka kuormittaa ympäristöä ja johon liittyy lajisortoa. Sanat ”kana” ja ”kala” jo itsessään sisältävät kaksoismerkityksen, sillä ne ovat sekä nimityksiä eläinlajille että näistä valmistetulle ruualle. Sana ”kala” taipuu suomen kielessä niin, että sanan partitiivimuoto ”kalaa” tarkoittaa vain kalan lihaa. Tähän ajatukseen liittyy kalan liha massana, jossa saattaa olla useampia yksilöitä niin ettei niiden lihoja erota toisistaan, vaan ne muuttuvat yhdeksi. Kala ja kana on myös eroteltavissa ihmisten ajatuksissa punaisesta lihasta eli nisäkkäiden lihasta, mikä saatetaan mieltää ”enemmän” lihaksi. Nisäkkäät ovat lähempänä ihmislajia, ja siksi ne koetaan mielellisemmiksi olennoiksi kuin kalat ja linnut. Kalan ja kanan mieltäminen ruuaksi tekee niistä myös vähemmän tuntevia olentoja. (Ks. Herlin 2021, 233.)

Kalan lihalla ravitaan maailmassa lähes kaikkea. Kalaa käytetään kasvien lannoitteena ja niin tuotanto- kuin lemmikkieläimien ruokintaan. Maailmanlaajuisesti laitetaan kaikesta saadusta kalasaalista 25 % ei-inhimillisten ravinteeksi. (Probyn 2017, 53.)

Kala nähdään kasvien tapaan jonkinasteisena rehuna. Kalan kehoon liittyy himoa sen terveystuosten takia (ks. Probyn 2017, 53). Toiseus tekee kaloista vähemmän mielellisiä olentoja verrattuna moniin muihin eläimiin, mikä näkyy myös niiden raaka-ainemaisena käyttönä. Kaloista myös puhutaan usein yksikön sijaan monikossa, sillä ne näyttävät yhtenäisenä lihamassana. *Pienen hauen pyydystyksen* hauki on yksikössä, sillä sekaannusta ei voi tapahtua muihin kaloihin, sillä lammessa on enää jäljellä yksi kala; hauki, joka on syönyt kaikki muut kalat ja on viimeinen elossa.

Elinan ystävä, Pöllö, asuu ja pitää Elinan kotitaloa pystyssä. Pöllö on junantuoma vanha mies, joka elää erakon elämää. Pöllö kalastaa ahkerasti ja usein ruokana on saaliiksi saatua kalaa.

Pöllö kuunteli Elinan suunnitelmaa haarukka toisessa, veitsi toisessa kädessä. Hän oli savustanut ahvenia. Kalat makasivat ruskeina ja pulleina voipaperilla

pakastimen päällä. Pöllö oli syönyt jo yhden ja aloitteli toista. Hän työnsi haarukan viiltoon ahvenen vatsassa, painoi aterimen piikeillä kalan selkärunkaa ja kampesi veitsellä kalan kyljen levälleen. Kalan sisältä nousi höyryä. Pöllö ujutti veitsen selkärangan alle ja kohotti sitä, tarttui ruotoon sormillaan ja veti sen irti. Hän erotteli lihaa ja pisteli sitä haarukalla suuhunsa. (PHP 155)

Ihminen mieltää kalan monien yksilöiden sijasta luonnosta saatavaksi raaka-aineeksi, jonka luonnollinen tehtävä on ravita (Tüür 2014, 273). Kalasta tulee ruuan kuvauksessa nimeämätöntä lihamassaa (ks. Herlin 2021, 194). Ajatus pyydystettävästä hauesta on läsnä romaanissa silloin, kun kalaa syödään. Haukea ei ole erityisesti nimetty yksilöksi vaan se edustaa tällöin koko lajiaan. Elisa Aaltolan (2013, 225) mukaan käsite ”liha” tekee eläimestä itsestään poissaolevan viittauskohteen ja mahdollistaa unohtamaan eläimen itsenäisenä olentona. Tilanne, jossa Elina valmistaa eräästä hauesta ruokaa, kuvataan erityisen tarkkaan. Kalan ruuaksi valmistaminen romaanissa sivuuttaa tapahtuneen kuoleman ja siirtää ajatukset pian valmistuvaan ateriaan (Ollila 2020, 224). Kuvaus luo uhkaavan tunnelman ja enteilee myös jonkun muun kuin kyseisen ruuaksi valmistuvan kalan kuolemaa.

Elinan lapsuudesta kertovassa kuvauksessa muut koulun lapset pahoinpitelevät Elinaa niin, että Elinaa ja tekoa kuvataan kalapuikon paneroimiseksi. Elinan sisuskalujen kerrotaan pitävän ääntä ja hahmon kehoa kuvataan huonokuntoiseksi, kuten esimerkiksi tämän mädäntynyttä varvasta. Elina ja kalan liha vertautuvat romaanissa toisiinsa. Hauki ja Elina ovat kirouksen takia jonkinlaisessa symbioosissa keskenään. Vaikka lopulta toisen eli hauen uhraaminen ei tapa vaan pelastaa Elinan hengen – tai näin Elina uskoo. Asetelma näyttää ihmiskeskeisen suhtautumisen ei-inhimilliseen ja tekee hauesta itsessään toissijaisen subjektin suhteessa Elinaan.

2.3 Hauki kahden maailman välissä

Net meni naimisiin ja ensi töikseen tämä nuoriemäntä kairas suolle reiän helevettiin ja ralli alako.

–Seiväslampi on kyllä ollu siellä aina, Efraim sanoi.

–Joo, mutta nuoriemäntä teki siitä noi ankattilan.

–Höpö höpö.

–Sitä kautta se sai saatanaan suoran puhelinyhteyden. (PHP 109)

Kun Janatuinen kyselee kyläläisiltä Elinasta, nämä muistelevat Elinan äidin noituuksia. Seiväslampi on soinen lampi, joka yhdistyy suurempaan vesistöön. Kesäisin lampi kuivuu ja yhteys muihin vesistöihin katkeaa hetkellisesti. Lampi on suostunut, villi ekosysteemi, joka muuttaa muotoaan. Suo on vaikeasti hallittava, epäselkeän muotoinen, jonka pohja on pimeää sekoitus nestettä ja maata. Suo on romaanissa portti muihin maailmankaikkeuksiin, elämänjälkeisiin maailmoihin tai ihmisen käsityksen ulkopuolisiin todellisuuksiin. Suon siimeksessä uiskenteleva hauki on osa tätä maagista kokonaisuutta. Tavallisimpia apueläimiä, joita on käytetty samanistisissa rituaaleissa, ovat karhu, susi, kettu, korppi, kyyhkynen – ja hauki. (Siikala 2019, 195). Elinan äidin kerrotaan olleen kuuluisa noita kylällä, ja että Elinan tekemä kirous on alun alkaenkin ollut Elinan äidin keksimä. Tämä on siis käyttänyt haukea mahdollisesti jonkinlaisena apueläimenä.

Seiväslampeen lumpsauttaa romaanin alussa kertoja, joka lopuksi palaa nousten ylös suosta takaisin avaruuteen. Kertojahahmo saapuu vierailulle maankamaralle jotakin tiettyä tarkoitusta varten. Kertoja saapuu katselemaan, miten Elina saapuu kotitalonsa pihaan ja nimittää myös Elinaa tarinamme sankariksi. Kertoja ikään kuin luo koko maailmankaikkeudesta käsin rajauksen sille, mihin tarina luo katseensa. Kertojan saapuminen suolle on kuin hidas lähentyminen kohti tapahtumien paikkaa, joka lähtee avaruudesta ja saapuu lopulta niin lähelle, että kertoja uppoaa suon liejuun. Tarinan tullessa päätökseen kertoja loitontaa kuvan samalla logiikalla. Kertojan hahmo jää romaanissa tulkinnanvaraiseksi ja hyvin avoimeksi hahmoksi. Selvää kuitenkin on, että koska kertoja aloittaa ja lopettaa romaanin Elinan tarinan rajoissa, on tällä yhteyksiä Elinan ja hauen kanssa. Lampi toimii romaanissa eräänlaisena maailmojen välisenä porttina, jossa myös aika kokee muutoksen.

Kertoja on ihmismäinen olento, joka käyttää lippalakkia ja jolla on jalkapari. Kertojalla on läheinen suhde Jumalaan. Teos sisältää myös viittauksia siihen, että kertoja on mahdollisesti saatana, Lucifer, Gabriel. Tästä käy ilmi, että romaanissa taivaalla avaruudessa sinkoilevat jumalat nähdään ihmisenkaltaisina. Kertoja mainitsee niin alussa kuin lopussa jumalan, josta kertoja hahmolla ei tunnu olevan kovin positiivista kuvaa. ”Yksi paskahousu koko jumala! Liioittelen.” (PHP 7) Kertojalla tuntuu kuitenkin olevan myös jatkuva tarve rajoittaa puheitaan, kun kyse on jumalasta. Huomionarvoista on se, että jumala kirjoitetaan kertojan puheessa pienellä.

Janatuinen on etsimässä Elinaa tähän kohdistuvien rikosepäilyjen takia ja päätyy Ylijaakon naapuriin haastattelemaan Asko Pasmaa. Askolla on muistiongelmia, ja tämä puhuu Elinasta ja tämän äidistä Markesta samana ihmisenä. Asko kertoo Janatuiselle, miten Askon veli Auvo on kuollut Ylijaakon emännän noitumisen toimesta. Asko kertoo Marken olleen tekemisissä Saatanan kanssa ja mananneen Auvon sielun hauen suoleen, mikä aiheutti tämän äkillisen sairastumisen ja kuoleman. Romaanin hauki on ihmishahmojen katseen alla erityinen, sillä sen sisuksissa on mahdollisesti jokin muu, inhimillinen olento. Eläin muuttuu tällä tavoin hyödykkeestä pyhäksi, kun ihminen liittyy eläimeen uskomuksiinsa tai peilaa omaa persoonallisuuttaan sen kautta.

Elina sanoi, että äidin mukaan hauki oli suurlähettiläs, jolla oli valtuudet uida maailmasta toiseen ilman korvausta. Tämäkin yksilö oli saattanut vierailta sadoissa ulottuvuuksissa. Kokea todellisuuksia, jotka rikkoivat ihmiseltä tajunnan. (PHP 87)

Ulottuvuuksien mainitseminen yhdistää hauen kertojan hahmoon. Suurlähettiläs on myös viittaus johonkin kunnianarvoiseen olentoon. Kertojan hahmo on singonnut vastikään maankamaralle suohon korkealta, pilvien yläpuolelta. Kertojan hahmo kommentoi myös useaan otteeseen jumalaa ja puhuu kuin tuntisi tämän läheisesti.

Epätoivoisen ja pieleen menneen rakkaustarinan seurauksena Elina on kironnut itsensä ja syöttänyt haulle pätjän hiustaan. Elinan on saatava joka vuosi hauki Seiväslammesta tai hauki vie Elinan sielun mukanaan manalaan. Näin Elina ainakin uskoo. Elinan äiti Marke on ollut kylällä tunnettu noita, joka on myös opettanut Elinaa tekemään samaisen kirouksen. Joka kevät myös Marken elinaikana yksi hauki oli jumissa lammessa, joka ei päässyt laskuveden takia viereiseen vesistöön. Marke uskoi, että Seiväslammen pohja oli pohjaton ja että siellä oli reikä toiseen todellisuuteen ja että paikka oli ollut alttarina noidille jo pitkälle menneisyyteen. Tätä eri todellisuuksien välistä porttia hauki kulki kuljettaen viestejä ja sieluja.

Hauki lienee Itämeren suomalaisten tuntemasta eväkaloista se kala, joka kasvoissa ihmisen oli helpointa nähdä kaltaisensa, tai jos ei ihan kaltaistansa, niin joku, jolta pyytää apua kuitenkin. (Kaski 2019, 10.)

Seiväslammen haukien syöminen on kielletty, sillä on mahdollisuus, että tulee syöneeksi jonkun ihmisen sielun tai pahimmissa tapauksessa jonkun oman sukulaisensa. Ajatus ihmisen syömisestä tuntuu väärältä, ja siksi tällaista kalaa on mahdotonta syödä.

Kalalla ei uskota olevan yhtä erityistä sielua kuin ihmisellä, koska hauen syömisestä tulee epämiellyttävä vasta, kun uskotaan että sisällä on pala ihmisyyttä.

”Kiitos vain, en tarvitse apua, uppoaminen ikään kuin kuuluu asiaan. Olin täällä vain vieraana, vähän opastamassa. Näyttämässä. Ja muista–” (PHP, 10) Lause jatkuu romaanin viimeisessä luvussa: ”–että tähän aikaan vuodesta on valoisaa vuorokaudet läpeensä.” (PHP, 279) Kertoja uppoaa suohon, jossa aika kulkee maankamاران aikaa hitaammin. Kertojan sekunti on kestänyt maailman olennoille viisi päivää. Aikakäsitys on suhteellista. Ihmislajin elämä on maapallon mittapuussa vain lyhyt ajanjakso, mutta entä sellaisten erilaisten maailmojen aikakäsityksen mukaan, josta meillä ei ole vielä edes tietoa?

Kuvittele, miten Jumala suuntaa lampun kohti maata eikä sammuta kapinetta yölläkään. Hohottaa, kun ihmiset hierovat silmiään epäuskoisina. Onko sellainen sinusta sopivaa käytöstä? (PHP 279)

Kertoja kritisoi jumalaksi kutsumaansa olentoa. Kuitenkin vaikka nimi kirjoitetaankin pienellä, viitataan kuvauksessa kristinuskon Jumalaan ja luomistarinaan, jossa Jumala luo maailman ja toteaa aina työnsä jälkeen, että näin on hyvä. Kertojahahmo kyseenalaistaa Jumalan näkemyksen hyvästä kuvatessaan pohjoisen yöttömiä öitä.

Vaatteiden tippuminen lopulta lukijan yltä heidän lentäessä. Anna mennä.
Lopulta jäävät katsomaan maapalloa.
Eikä meillä ole enää muuta tekemistä kuin lepuuttaa silmiämme loivasti kaartuvassa maapallossa. Katso tähtiä. Aivan järjetön määrä tähtiä... (PHP 280)

Kala on kristinuskossa jumalan symboli (Probyn 2017, 43). Hauki on myös romaanissa symboli ihmiselle. Syötyään ja tapettuaan kaikki on niin lammen hauki kuin ihminen yksin tuntemassaan maailmassa. Kuten Seiväslampi, joka on eristäytynyt muista vesistöistä, lukitsee myös maapallomme meidät oman ulottuvuutensa sisään, josta emme pääse pois.

2.4 Hauen kiinni saamiseksi on oltava yhteydessä Moukku-Olliin

Raitajalan saamisesta tulee Elinalle romaanissa välillinen motiivi suhteessa haukeen. Elinan on toimitettava raitajalka Moukku-Ollille, joka on luvannut sitä vastaan auttaa Elinaa näkin kanssa. Jos Elina ei päivän sisään vie Moukku-Ollille tuoretta raitajalan kärsää, syö Moukku-Olli Elinan. Raitajalkojen sanotaan kuitenkin jo kuolleen sukupuuttoon. Elina on kuitenkin valmis pyydystämään raitajalan pelastaakseen itsensä. Romaanissa hauen pyydystyksen ympärille tulee pyydystämisen ja tapetuksi tulemisen pelon ketju.

Myytit, ne syövät pelkoa. Niistä tiivistyy hirviöitä, jotka vaeltavat jänkiä kuin ammoin käynnistetyt koneet, joita kukaan ei osaa enää sammuttaa. Niitä u tummissa vesissä. (PHP 7)

Kummalle ja uskummalle tyypillistä on hirviön kohtaaminen. Hirviö voi edustaa toiseutta, kuten yhteiskunnassa näkymättömiin jääviä alueita, alistettuja ihmisryhmiä tai ei-inhimillistä maailmaa, kuten esimerkiksi ympäristönmuutoksia ja ilmastonmuutosta. (Kortekallio 2020, 57–58.) Hirviö muistuttaa meitä siitä, miten auvoisaa on ollut olla osa maatumisen ja luonnonkiertokulun prosesseja ja joista jäämme ulkopuolisiksi, mikäli elämä maapallolla kuolee. Uskummassa onkin läsnä kokemuksellisen epävarmuuden korostaminen. Asiat ovat arvaamattomia ja voivat aiheuttaa yhtäkkistä tuhoa. (Kortekallio 2020, 58–59.) Moukku-Olli on luonteeltaan ailahtelevainen, eikä hahmoa ole mahdollista luokitella hyvä–paha-akselilla. Kuten muu luonto, sitä on vaikea selittää ja ennustaa etukäteen, mikä taas tekee siitä romaanin ihmisille hirviömäisen olennon. Ihmisen tulisi selittää hirviö hyväksymällä sen olemassaolo sellaisenaan ja kääntää pelolle selkä. (Ks. Kortekallio 2020, 59.)

Pienen hauen pyydystyksessä ihminen kohtaa ei-inhimillisiä olentoja jonkinlaisina hirviöinä. Moukku-Ollin hirviömäisyys perustuu tämän kaikista olennoista eniten absurdeimpaan muotoon. Moukku-Olli ei ole täysin minkäänlainen kiinteä kokonaisuus vaan enemmänkin pala ympäristöä, jossa kuvataan roikkuvan kiinni puita ja kallion paloja. Kun Moukku-Olli herää ja nousee ylös, repii tämä kohdan maisemaa irti muusta ympäristöstä. Moukku-Ollin aikaisempi vaellus maanpäällä on ollut ihmisenä, minkä takia tätä on mahdollista lukea elävänä kuolleena, zombien näkökulmasta. Kuitenkin tämä lukutapa voi viedä mielestäni lukijaa harhaan.

Roosa Levolan (2020, 5) mukaan lukeminen maagisen realismin sijaan esimerkiksi fantasiana voi aiheuttaa tulkinnan, ettei tarinan hahmojen olekaan tarkoitus vertautua kenenkään olennon todelliseen maailmaan, vaan että kaikki on tarkoituksellisesti vain mielikuvituksen tuotetta. Hirviömäisyys *Pienen hauen pyydystyksessä* rakentuukin ennen kaikkea ihmisen tietämättömyydestä ja pelosta muita todellisuuksia kohtaan, joita ei pysty kuvittelemaan kuin omien kykyjensä rajoissa. Näkeminen ja silmiin katsominen ovatkin romaanissa keskeinen teema, mikä mielestäni sopii nimenomaan maagisen realismin ajatukselle siitä, voiko maailmassa olla todellisuuksia, jotka ovat ihmisen aistien ulkopuolella. Maaginen realismi haluaa laajentaa tajuntaamme kohti useita eri todellisuuksia. (Levola 2020, 10.)

Moukku-Olli, hauki, näkki ja peijooni ovat kaikki omia todellisuuksiaan, jotka rakentuvat

elementeistä, jotka ovat osittain ihmisen tietoisuuden ulottumattomissa. Kuinka voimme pyrkiä ymmärtämään sellaisia maailmoja, joihin meillä ei ole edes mahdollisuuksia nähdä? Tai jotka vaatisivat meiltä juuri nimenomaan jonkin muun aistin kuin näkemisen harjaantunutta käyttöä. Hirviöthän tunnetusti tulevat pimeydestä, eli kun emme näe, pelkäämme.

3 NÄKKI

3.1 Näkki vastaan Elina eli ei-inhimillinen ihmisen toiminnan esteenä

Kirjallisuudessa on tyypillistä esittää ei-inhimilliset olennot ja ilmiöt päähenkilön vastustajina ja esteinä, jotka tämän on voitettava ja mielellään myös tuhottava. Tarinassa ei-inhimillinen olento esitetään hirviömäisenä ja pahana, jonka takia tämän tappaminen oikeutetaan. Myös *Pienen hauen pyydystyksessä* asetelma on samankaltainen. Näkki on romaanin antagonistin, joka asettuu tarinan protagonistin, Elinan, tavoitteiden tielle. Näkki ja Elina edustavat vastapareina useita merkityksiä, kuten ihminen vastaan muu luonto ja ei-inhimillinen vastaan inhimillinen. Näkki on vesistöjensuojelija sekä jonkinlainen jumalhahmo, joka asettuu ihmistä ja tämän harjoittamaa tehokalastusta ja vesistöjenrakentamista vastaan.

Näkillä on pitkä historia pohjoismaisessa taiteessa. Kaunokirjallisuudessa näkki esiintyy usein lastensaduissa varoittavana hahmona. Leena Krohnin *Näkki-kertomus vesirajasta* (1979) on mytologista perinnettä mukaileva kertomus, jossa näkki houkuttelee veteen viattomia ja varomattomia. Näkin ulkonäkö on niin Krohnin kuin Karilankin teoksissa yli-inhimillisen upea. Krohn on tunnettu kantaottavista ja dystopia-sävytteisistä teoksistaan sekä vahvasta ekologisesta sitoutuneisuudestaan niissä. Krohnin teoksille on tyypillistä myös vertauskuvalliset fantasiamaailmat. Krohn, kuten myös Karila, pyrkii moralisoimisen sijaan näyttämään lukijalle epäkohdat ja tekemään omat johtopäätöksensä. (Raipola, 2013, 36–37.) Molemmat teokset toimivat näin maagisen realismin lajille tyypillisellä tavalla.

Suomalaisen mytologian vedenneito muistuttaa paljon näkkiä. Ruotsissa näkki on nuori mieshahmo, joka soittaa viulua. Romaanin näkin kerrotaan valitsevan sukupuolensa sen mukaan, kenelle aikoo ilmestyä. Näkin on siis oltava jollakin tavalla kykeneväinen aistimaan ihmisten ajatuksia ja seksuaalista suuntautumista. Mytologioiden näkki on kuvattu vedessä vaanivaksi vaaraksi, jolla on peloteltu lapsia pysymään rannassa. Myös romaanin maailmassa näkki on negatiivinen hahmo, jonka ilmestymistä pidetään merkinä tulevasta kuolemasta. Uno Harva kirjoittaa teoksessaan *Jumalaukon alkuperä* (1916, 52–53), miten permalaiskansain vedenhaltija näyttäytyy suurena haukena ja miten suomensukuisten kansojen kalahaltijoilla on ihmismäisiä piirteitä. Vedenhaltijalla eli näkillä ja hauella on siis ollut jo luonnonkansojen ajatuksissa yhtymäpintoja. *Pienen hauen pyydystyksessä* näkin ja hauen voidaan nähdä

symboloivan yhtä. Ilman toimivaa ekosysteemiä ei ole elämää. Näkki on veden elämän vartija, jonka vitsaus on ihminen ja ihmisen toimet.

Hän näki jo kaukaa näkin. Se oli raahannut jostain vanhan katiskan ja väännellyt siitä itselleen valtaistuimen. Näkki loikoili tuolillaan toisella puolella lampea ja odotti joutilaana. Elina pysähtyi vastakkaiselle rannalle. Katiska, josta istuin oli muotoiltu, oli ikivanha ja ruosteinen, mutta näkki oli onnistunut asettumaan sille kuin ylimys. Se katseli häntä ikävystyneesti sinisillä silmillään ja oli täysin alasti ja sileä kuin delfiini ja yhtä harmaa. Se oli kaunis ja hirveä kuin lelu tulevaisuudesta. (PHP 66)

Valtaistuimeksi väännelty katiska on vallan symboli. Näkki on tehnyt ihmisen saalistusvälineestä itselleen tuolin ja on kääntänyt esineen tarkoituksensa nurinkurin. Näkki ylenkatsoo ihmistä tekemällä aseeksi tarkoitettua välineestä hyötyesineen. Näkin valtaistuinta arvioidaan ihmismäisellä katseella, jossa valtaistuimeksi epäsovinnasta, ruosteisesta ja vanhasta materiaalista valmistettu tuoli ei näyttäytyä arvokkaana. Näkki muistuttaa jonkinlaista vesistön feodaalista linnanherraa, jolta myös hauki ottaa käskyjä vastaan.

Romaanin lopussa näkki on tehnyt ihmisten veneistä itselleen tornin, jonka huipulla on moottoriveneestä irrotettu istuin. Näkki on koonnut yhteen kaikki kulkuneuvot, joilla ihmiset menevät kalaan ja jotka aiheuttavat luontoon pakokaasuja ja melusaastetta. Kuin uimavalvoja, näkki näkee tornistaan kauas, ja voi sieltä tähystää kalaan meneviä ihmisiä. Näkin tornin kerrotaan muistuttavan juhannuskokkoa, jossa on tyypillistä polttaa keskikesän juhlassa kaikkea turhaa ja huonokuntoista.

Näkki on alueen vesistöjen suojelija. Sanalla suojeleminen on kuitenkin ihmismäinen kaiku. Esimerkiksi luonnonsuojelu on sen ihmisen määrittelemän luonnon suojelemista, minkä ihminen katsoo arvokkaaksi. Luonnonsuojelu ei suojele kaikkia eläimiä, vaan osan eläimistä saa ihmisen määrittelemistä syistä tappaa ympärivuotisesti ja osan vain tiettyinä sille sovittuina ajankohtina. Eläinoikeusajattelu eroaa luonnonsuojelusta siinä, että kaikille eläimille katsotaan kuuluvan yhtäläiset oikeudet olemassaoloon ja vapautteen siihen katsomatta, pitääkö ihminen lajista tai sen edustamasta yksilöstä. (Ollila 2023, 117.)

Elinan ja näkin tapaamiset on aina kerrottu Elinan näkökulmasta, eikä näkin ajatuksia Elinasta kerrota. Tasoittavana tekijänä on hahmojen välinen runsas dialogi, joka antaa näkille

vapaamman ja suuremman mahdollisuuden ilmaista tämän ajatuksia. Tapahtumien käännekohtia proosassa kutsutaan kohtaauksiksi. Kohtauksille on tyypillistä näyttäminen (showing), ja siksi ne sisältävät usein dialogia, joka tapahtuu reaaliajassa. (Steinby 2013, 98–99.) Elinan ja näkin kohtaukset ovatkin aina juonen kannalta käännteitä, koska ne käsittelevät haukea.

Näkillä on inhimillinen ominaisuus: viehtymys pelata uhkapelejä. Näkki haluaa intohimoisesti pelata Elinan kanssa korttia panoksilla. Näkin asettaessa panokseksi hauen hengen lisäksi Elinan eli ihmisen hengen, on kyseessä enemmän kuin luonnonkiertokulun luonnollinen jatkumo. Elinan on kirjaimellisesti pelattava korttinsa oikein. Näkin ja Elinan peli voidaan tulkita ihmisen ja muun luonnon väliseksi otteluksi. Näkki on hauen ja muiden ei-inhimillisten olentojen puhemies, joka haastaa ihmisen kanssaan otteluun. Tarkasteltaessa teoksen symboliikkaa nykyisen ekokriisin näkökulmasta, nousee pinnalle tulkinta, että kyseessä on korttipeli, jonka panoksena on joko ihminen tai muu luonto.

– Minä pidän peleistä. Se täytyy myöntää, siinä mielessä sinä vedät niin sanotusti oikeista naruista. Minä todella pidän peleistä. Vain panokset arveluttavat. Ne eivät tunnu yhteismitallisilta. Auto tai käteistä kokonaisesta elämästä... (PHP 67)

Elina tarjoaa pelissä panokseksi tavaraa ja rahaa, mitä Näkki ei kelpuuta. Romaanin tilanne paljastaa, kuinka Elina arvottaa hauen hengen elottoman omaisuuden kanssa samanarvoisiksi. ”– Jos minä voitan, saan henkesi. Jos sinä voitat, saat hauen. ” (PHP 67) Elina ei laita hauen elämälle yhtä suurta painoarvoa kuin omallensa, ja siksi järkyttyy, kun näkki ehdottaa henkeä hengestä. Ihmisen suhde muuhun luontoon näkyy siinä, miten sen arvo mitataan rahassa. Hauen elämä ei ole Elinalle subjektin ainutkertainen olemassaolo, vaan ostettava raaka-aine. Kuitenkin samalla, kun Elina vähättelee hauen yksilöllisyyttä, tämä todistaa sen olemassaolon, sillä että Elinalle on elintärkeää saada pyydettyä tämä yksi ja tietty hauki lammesta. Hauen erityislaatuisuus on Elinalle siinä, mitä hauki voi tälle itselleen tehdä. Hauki on Elinalle objekti, jota on oikein käyttää rituaalisiin tarkoituksiin.

3.2 Näkin ulkonäkö

Näkki kuten peijooni muistuttaa ulkomuodoltaan paljon ihmistä, silti kuitenkin olematta ihminen tai selvästi kaltainen. Näkin ihon kuvataan olevan delfiinin nahan kaltainen liukas pinta. Näkin paljas pää ja iho tuovat mielikuvan delfiinistä, mikä on yleisesti positiivisten

mielikuvien läpi nähty laji. Delfiinin älykkyystä ja huumorintajusta on tehty paljon tutkimusta.

Delfiinin lisäksi näkillä voi nähdä olevan hyljemäisiä piirteitä. Veden kuningas Ahti on kansanperinteessä kuvattu myös hylkeenä. (Haavio 1967, 95.) Delfiini ja hylje kilpailevat ihmisten kanssa samoista kala-apajista, ja kumpaakin myös metsästetään ja vihataan sen takia. Näkki myös ilmestyy ihmisille alasti ilman häpeää, ja päinvastoin pakottaa ihmiset katsomaan omaa alastomuuttaan. Alastomuuteen liittyy passiivinen itsensä alttiiksi asettaminen, jolloin kaikki suoja ja ylimääräinen on riisuttu. Näkin paljaana olo saa Elinan, kuten Derridan kissan katsoessa kissaa, häpeämään omaa häpeäänsä. (Derrida 2009, 28.)

Näkki nousi valtaistuimeltaan ja käveli hänen luokseen ryhdikkäänä kuin balettitantsija. Elina mietti, mistä johtui, että toisen maailman olennot olivat joko hirvittävän kauniita ja älykkäitä tai sitten uskomattoman rumia ja tyhmiä. Sääsket lensivät näkin ympärillä mutta eivät koskeneet siihen. Niillä oli sellainen sopimus. (PHP 68)

Joutilaisuus ja ihonsileys ovat hyvinvoinnin symboleita, jotka näkin ominaisuuksina kuitenkin ovat Elinalle liikaa ja muuttuvat pelottaviksi. Myös balettitantsijan ryhti on ihmisten keskuudessa ihailtu ominaisuus, johon supermallit muotinäytösten lavoilla pyrkivät, mutta näkin kävely aiheuttaa ihailun sijaan epämiellyttäviä tunteita. Inhimilliset ominaisuudet ei-inhimillisissä olennoissa herättävät positiivisten tunteiden sijaan puistatusta ja kauhua. Näkin aitoa kuninkaallisuutta kuvaa hyvän ryhdin lisäksi se, etteivät edes sääsket muodosta pahkuroita näkin ihon pinnalle. Kuolevaisten ongelmat kuten ihon epätasaisuudet ja huono ryhti eivät kosketa näkkiä. Koko luomakunta tekee näkille näin kunniaa tai sitten näkki on hyttysten suojelemisesta pyytänyt vastapalvelukseksi turhamaisuuttaan jättämään hipiänsä rauhaan. Toisaalta kuvaus näkin ihosta on Elinan näkökulmasta. Elina itse on kohtauksen aikana kuvattu väsyneeksi, likaiseksi ja olevan lähes henkihieverissä.

Äärimmäiset ominaisuudet tekevät taruolennoista samalla lailla kuin todellisen maailman eläimistä jotakin suhteessa ihmisen siihen muodostamaan mielipiteeseen tai tunteeseen. Tunteiden takana on usein monia kerroksia tarinoita ja uskomuksia. Ei-inhimilliset olennot nähdään usein joko pahoina tai hyvinä, kauniina tai rumina, tyhminä tai älykkäinä, ja näiden ääripäiden mukaan ihmisen on helppoa luokitella olentoja sen mukaan mistä he ”pitävät” tai ”eivät pidä” tai mitkä saavat luvan tulla syödyksi ja mitkä taas eivät.

Näkin hahmo muistuttaa Hollywood-elokuvista tuttua hulluneroa, joka hämmästyttäviä tekoja tehdessään nauraa liian kovaa omille jutuilleen ja on älyllisesti ylivertainen kaikkiin muihin nähden. ”Se oli kaunis ja hirveä kuin lelu tulevaisuudesta. ” (PHP 66) Näkki esineellistyy kauneuden ja lelumaisen plastisuuden kautta tavaramaiseksi, sieluttomaksi olennoiksi, joka on kaukana inhimillisyydestä. Lelumaisuuden kuvaus myös etäännyttää näkkiä orgaanisen maailman olennoista ja luo konemaisuuden hahmon ympärille. Lelut valmistetaan nykyisin muovista, joka on öljypohjainen materiaali. Roland Barthes kuvaa muovia seuraavasti: ”Muovi on siten enemmän kuin aine; se on ajatusta aineen loputtomasta muuntautumisesta ” (Barthes 1994/1957, 154). Näkillä ei ole kiinteää muotoa, vaan se ikään kuin kerääntyy yhteen ja liukenee kokonaan tai osittain takaisin veteen. Lelut ovat ihmisen rakentamia esineitä, joiden funktio on viihdyttää ja kehittää lapsia, mutta myös aikuisia. Toisaalta näkin ulkonäön kuvataan olevan lelumaisuuden lisäksi kaunis, mikä vastaa nykypäivän ulkonäköön liittyviä ihanteita, joissa muovin erilaisilla olomuodoilla on jo kauneudenhoidossa vakiintunut asema. Näkillä on lelumainen, muovinen pinta, jossa ei ole merkkejä ihon orgaanisuudesta ja vaihteluista. Näkin ulkonäön kuvaus muistuttaakin futuristisen ihmiskyborgin kuvausta, joka toisaalta herättää ihmisessä ihailua, mutta myös pelkoa sen luonnottomuuden takia.

Näkillä on ei ole kiinteää muotoa, vaan se kerääntyy muotoon, jonka jälkeen taas hajoaa nestemäisenä takaisin veteen. Myös öljyn olomuoto on nestemäinen. Kenties näkin hirviömyisyys kumpuaa pohjimmiltaan kuvauksissa siitä, mitä ihminen on kaivanut maankuoren alta esiin ja millaisia seurauksia siitä on jo nyt koitunut. Näkki heijastaa hirviömyistä peilikuvaa ihmisestä itsestään. Romanissa kalastajat takertuvat ja hukkuvat näkin verkkoihin, näkki myös repii veneistä ihmisiä veteen. Aivan kuten kalastajat repivät kaloja ja äyriäisiä vedestä kuivalle maalle ja asettavat pyydyksiä, vastaa myös näkki samalla tavalla takaisin. Näkki toiminnallaan ikään kuin kääntää ei-inhimillisiin olentoihin osoitetun miekan kärjen osoittamaankin puolestaan ihmistä itseään.

”Näkki sulki silmänsä kuin kaksi umpeen jäätynyttä kaivoa. ” (PHP 67) Näkin silmien kuvataan myös olevan yhdistelmä jäätä ja älyä, johon Elina pelkää katsoa. *Pienen hauen pyydystyksessä* kahden syvälle vievän aukon tematiikka on hengästyttävästi koko ajan läsnä. Sama kaava toistuu jatkuvasti Elinan edessä: ei-inhimillisen olennon silmät, joiden taakse tämä ei näe, mutta pelkää katsoa. Silmät ovat portti maailmoihin, joita Elina ei voi käsittää. Suon teema jatkuu ei-inhimillisissä olennoissa koko tarinan läpi.

3.3 Näkin ja Elinan väliset kuvaukset

Elinan on näkin ja tämän yhteisissä kuvauksissa fokalisoinnin kohteena, jonka vuoksi näkki jää ikään kuin Elinan armoille kuvauksissa. Tähän näkki kommentoikin heti hahmojen ensimmäisessä yhteisessä kohtauksessa:

”– Mitä sinä täällä teet? Ei tämä ole kunnan vesi sulle. Näkki pyyhkäisi sormella liejua poskestaan. – Oletpa sinä hyvin selvillä minun mieltymyksistäni.” (PHP 37)

Näkki on pannut merkille, miten Elina määrittelee sen mikä on näkille parasta. tämän ja Elinan välisissä keskusteluissa on epätasapainoa ja että Elina kuvittelee tietävänsä parhaiten asioiden tilan. Näkin huomautus on kritiikki ihmisten muusta luonnosta rakentamista mielikuvista ja päätelmistä, jotka on aina tulkittu ihmisen itsensä näkökulmasta. Elina ottaa paremmin tietävän roolin suhteessa toiseen, erilaiseen olentoon, vaikka näkki itse on vieressä. Tästä ilmenee miten Elina pitää itseään näkkiä viisaampana.

Ennen kuin näkki ennättää saapua lammelle, saa Elina hauen kiinni, mutta näkki poistaa hauen pyydystyksestä ennen kuin Elina ehtii kelata siiman. Kun Jeesus näkki silittää haukea, ja parantaa sen tappavat haavat. Hauen parantaminen kuvataan hyvin raamatulliseksi tapahtumaksi, jossa jumalalliset kyvyt omaava näkki parantaa luontokappaleen, hauen. Elina on halunnut saada hauen kiinni, jotta tämä voi uhrata sen oman elämänsä edestä, ja siksi hauen on kärsittävä. Hauki vuotaa koukun aiheuttamista rei'istä kuin Kristus ristillä. Luonto pyrkii parantamaan itseään ihmeellisillä mekanismeilla minkä ehtii, samalla kun ihminen horjuttaa sen tasapainoa. Vahingon aiheuttaminen ei pysähdy, vaan jatkuu kiihtyvästi, koska ihmisen suhtautuminen luontoon ja sen elämään on epärationaalinen ja hyödyntävä.

”– Kyllä. Pyydät minulta ja haulta anteeksi. (PHP 66) ” Ilmaisu paljastaa näkin olevan myös loukkaantunut Elinalle väkivallasta, jonka Elina on haulle tehnyt. Näkki ja Elina toivovat molemmat toistensa lähtemistä lammelta ikihyväksi.

Näkki tunnistaa tarinan lopussa Moukku-Ollin Yliniemen Olliksi, joka tämä on ollut ihmisenä, ennen kuolemaansa ja muodonmuutostaan. Näkki on elänyt vuosisatojen ajan, tutustuen ja keräten tietoa ihmisten toimista, sillä näkki tuntee kylältä kaikki. Näkki on pelannut Yliniemen Ollin kanssa korttia, samoin kuin nyt Elinan. Näkin teot näyttävät tukevan enemmänkin sitä teoriaa, ettei näkki vihaa ihmisiä, vaan pelkästään näiden tekoja. Näkki ei usko ihmishahmojen dualistiseen maailmanjärjestykseen, jonka takia ihmiset asettuvat hahmoa vastaan.

Tarinan viimeisessä välienselvittely- ja taistelukohtauksessa Moukku-Olli puraisee lopulta näkiltä pään murskaksi. Kaikki paikalla olevat hahmot luulevat, että tämä koitui viimein näkin lopuksi. Kuitenkin kun Elina käy romaanin lopuksi tapaamassa Jousiaa tämän kotitilalla, kertoo Jousia nähneensä tuona samaisena aamuna näkin joessa. Yleisesti kylällä tiedetään, ettei näkkiä voi ampua. Ei ole kiinteää ruumista, josta luodit voisivat mennä läpi. Näkki on olemassa niin kauan, kun on olemassa luonnon vesiä. Näkin olemassaolo on suhteessa paikkaan ja veteen. Näkki katoaa, kun luonnon vettä ei enää ole, eikä elämää mitä puolustaa. Kirjaimellisesti näkki on vedenhenki.

4 PEIJOONI

4.1 Peikkoudesta

Peikolla on syvät juuret suomalaisessa kansanperinteessä, ja se on esiintynyt jo vuosisatojen ajan pohjoismaisessa taiteessa. Nämä metsien syvyyksissä elävät taruolennot ovat kaikille tuttuja jo lapsesta lähtien, sillä peikot ovat hyvin yleinen aihe lapsille suunnatuissa saduissa, niin kirjallisuudessa kuin viihteessä. Peikot kuvataan usein sotkuisiksi hahmoiksi, joilla on yllään rikkinäisiä ja likaisia vaatekappaleita, joiden alta paikoin paljastuu pitkää takkuista karvaa. Peikoilta usein puuttuu suusta useita hampaita, mutta siitäkään huolimatta ne eivät epäile olla hymyilemättä leveästi. Peikkoja kuvataan myös epärehellisiksi, yksinkertaisiksi ja varastamiseen taipuvaisiksi, mutta, jotka kuitenkin saattavat olla vaikean paikan tullen myös ihmisille avuksi (Lönngren 2015, 207). Pienen hauen pyydystyksen peijooni istuu myös tämän määritelmän alle.

Peikot eivät voi mitään perusluonteelleen, joka on petollinen ja väkivaltaan taipuvainen (Lönngren 2015, 207). Koska peikko on tyhmä, jää se aina lopulta kiinni teoistaan. Peikkouteen liittyy jotain sääliä, sillä juonikkaasta luonteestaan huolimatta ne eivät älynpuutteessaan päihitä koskaan ihmistä, jonka kanssa asettuvat tarinoissa kilpasille. Tästä syntyy halveksunta peikkoja kohtaan.

Peikon nähdäänkin tarvitsevan ihmisen opettamista ja valtaa, jotta se olisi parempi versio itsestään kuin mitä peikko on luonnostaan. Tämä sama kaava pätee ihmisen suhteessa ei-inhimilliseen, kuten lemmikkieläimiin tai luontoon. Metsänhoito on hyvä esimerkki ihmisen muokkaamisen tarpeesta ja käyttämästä vallasta. Toisaalta sama pätee myös eri ihmisryhmiin ja myös lapsiin. Peikkoudessa tiivistyvätkin ihmisen kolonialistiset asenteet kaikkea muuta luontoa kohtaan (Lönngren 2015, 205). Kaiken on muututtava ihmisen määritelmien ja halujen mukaiseksi, eikä muu luonto kelpaa sellaisena, mikä se alun perin on.

Peikon ja petoeläinten välillä on useita yhteneväisyyksiä kuten siinä, miten ihminen suhtautuu näihin olentoihin. Ihminen itse määritellään usein petoeläimeksi, mutta ihmiset kokevat silti samaan aikaan muita petoeläimiä kohtaan vihaa. Tätä tunnetta kutsutaan petovihaksi. Petovihassa, kuten peikkoon kohdistuvassa halveksunnassa, nousee usein esiin näiden

olentojen raakuus. Silti ihminen on kiistatta maapallomme väkivaltaisain, julmin ja raain laji. Silti kuitenkin tämä raakuus on se, minkä perusteella oikeutetaan suurpetojen metsästystä. Tunteessa on jotakin inhoa sitä samankaltaisuutta kohtaan, mikä ilmenee myös suhteessa peikkouteen. Peikko on melkein ihminen, mutta pienet erot tekevät sen olomuodon epämiellyttäväksi ja luonteen epäihmismäiseksi, eläimelliseksi ja vinoksi. Peikon merkitykset ja tutkimus tarjoavat lavean näkökulman intersektionaalisuuteen ja sen historiaan. (Lönngrén 2015, 2019.)

Metsillä on suuri rooli suomalaisessa kirjallisuudessa. Metsään paetaan, kadotaan ja mennään etsimään itseä. Metsä koetaan paikkana tai tilana, johon ihminen voi kadota ympäröiviltä uhkilta ja palata aitojen asioiden ääreen sekä ikään kuin matkustaa ajassa taaksepäin. Vaikka aitoa luonnontilaista metsää ei Suomessa enää juurikaan ole, kiitos metsätalouden, taiteessa se loistaa yhä. Peikkoja on mahdotonta tutkia ilman metsää, sillä peikkous on tiiviisti yhteydessä tilaan, jossa se toimii. Peikon voiman voikin nähdä olevan siinä luonnossa, jota ihminen ei voi hallita. Toisaalta, mikäli peikko otetaan pois kontekstistaan, eli metsästä, se muuttuu haavoittuvaksi, eksyneeksi sirkuseläimeksi, jota ihmiset voivat katsella ja ihmetellä. Kuten näkki, myös peikon hahmo on osa ympäristöä, jossa luonnon oma kädenjälki on ihmisen maanmuokkausta vahvemmin läsnä.

Pienen hauen pyydystyksessä peijoonin kuvataan haisevan väkevästi metsälle. Myös Sinisalon *Ennen päivänlaskua ei voi* romaanin peikon, Pessin haju on voimakas, ja se aiheuttaa Mikaelissa voimakkaita seksuaalisia haluja, joita tämä ei kykene pidättelemään. Peikot tuovat ihmisten keskuuteen mukanaan hajua, jonka synnyttämiä reaktioita ihminen ei voi kontrolloida (Karkulehto 2004, 269). Hajut ovat suurimmalle osalle muunlajisista tärkeä havainnoinnin ja yhteydenpidon väline. Ympäristö rakentuukin pitkälti eri hajuja vasten. Todellisuus on siis hyvin erilainen sellaisille olennoille, joille hajuaisti on vahvimpia aisteja. Ihmiset ovat yksi huonoiten haistavimmista lajeista, ja siksi luotamme niin paljon näköaistiimme. (Telkänranta 2015, 26–27.) Hajujen maailma on todellisuus, johon ihminen ei pääse osalliseksi. Peikot haisevat jollekin kiehtovalle, vaikeasti määriteltäville asioille, jotka voisivat laajentaa ihmisen todellisuutta ja avata ovet johonkin toiseen ulottuvuuteen. Mutta ihmisen surkastuneen hajuaistin takia tällä on todellisuudessa asetetut biologiset rajat.

Kuinka paljon ihmisillä jää asioita jatkuvasti ympäröivästä maailmastamme huomaamatta ja mitä tietoa jää käsitystemme ulkopuolelle puutteellisen aistimaailmamme takia? Todellisuus,

jossa peijooni elää, on siis täynnä hajuja. Peijooni kuvataan romaanissa jatkuvasti haistelemassa, mutta se mitä tämä saa tietää, jää avoimeksi.

Peikon vangitseminen on peikkotarinoissa yksi usein esiintyvä teema. Peikko halutaan vangita, saada kiinni kuin se olisi pelkällä olemassaolollaan syyllistynyt rikokseen. Myös *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanin Mikael löytää Pessin kaupungin kerrostaloasunnon ulkoroskiksista ja pitää tätä asunnossaan vangittuna. Mikael on valkoihoinen mies, joka on saanut enkelimäisen ulkonäkönsä vuoksi lempinimen Enkeli. Mikaelin hahmo kytkeytyy osaksi vallankäytön ongelmallisuutta, kristinuskoa ja kolonialismia. Mikaelin hahmon voi lukea myös olevan kristinuskon edessä homoseksuaalisuutensa vuoksi langennut enkeli. Mikael kokee Pessin äärimmäisen haluttavana ja huumaantuu tämän feromoneista, mutta kokee halunsa Pessiä kohtaan vääräksi. Pessi-peikko edustaa homoseksuaalisuutta, joka on kristinuskossa nähty uskonnon sääntöjen vastaisena. Enkeli on kristinuskon valvova silmä, jota ihminen sisäisesti vartioi. Teoksen ilmestymisestä on yli 20 vuotta, jonka aikana yhteiskunnallinen ilmapiiri on muuttunut aiempaa tiedostavammaksi ja avoimemmaksi ihmisten seksuaalisuuden ilmentämisen suhteen.

Kuten Enkeli myös *Pienen hauen pyydystyksen* Janatuinen edustaa poliisina valvontaa ja lakien noudattamista. Peikko edustaa jotakin voimakasta halua ihmisyyden sisällä, joka pyrkii ulos holtittomalla voimalla rikkoen rakennettuja sääntöjä. Janatuinen syyllistyy salakuljetukseen viedessään peijoonin mukanaan etelään, ja Mikael peittelee ystävänsä murhaa, jonka Pessi on reviiiritaistelun merkeissä tehnyt.

Ennen päivänlaskua ei voi -teoksessa, kuten *Pienen hauen pyydystyksessä*, rajanveto ihmisen ja ei-inhimillisten olentojen välillä muuttuu epäselväksi, koska ei-inhimillisillä olennoilla on ihmismäisiä piirteitä ja ihmisillä eläimellisiä ominaisuuksia (Karkulehto 2004, 267). Esimerkiksi Elinan kotitalossa majaileva vanha mies on nimeltään Pöllö ja kyläkauppias Keijo muistuttaa peikkoa.

Karilan romaanissa taruolennot ovat osa pohjoisen todellisuutta; Peikoista ja noidista puhutaan kyläkaupassa ja näkkiä varotaan kalassa. Taruolentojen olemassaolo on arkea, kun taas Sinisalon teoksessa päähenkilö ei voi uskoa löytämänsä peikkoa todeksi. Mikaelin reaktio on jokseenkin samanlainen kuin Janatuisen ensireaktio peijooniin. Niin Mikael, kuin Janatuinenkin, edustavat molemmat kaupunkilaisia, etelän ihmisiä, joille peikot eivät ole

todellisia. Peikot edustavat muuta luontoa ja yhteyttä ei-ihmisen rakentamaan ympäristöön, josta kaupungissa asuvat ihmiset ovat vieraantuneet. *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanissa on kuitenkin rakennettu oma tarina sille, miten todellisuudessa peikot ovat koko ajan olleet osa suomalaista faunaa ja kulttuurihistoriaa. (Soikkeli 2013, 289).

Myös *Pienen hauen pyydystyksessä* on peikkojen historia Suomessa rakennettu samankaltaisella ajatuksella. Romaanissa peikot ovat olleet Lapissa ennen ihmistä, ja niiden elinpiiri on pienentynyt ihmisten rakentaessa omaa infrastruktuuriaan näiden asuinsijoille, jonka seurauksena peijoonien lukumäärä on vähentynyt entisestä. On kiinnostavaa, että molemmat suomalaiset suomikumman peikkosadut kertovat tarinan siitä, miten peikot ovat aina olleet osa Suomen luontoa. Molemmat romaanit käsittelevät myös sitä, miten vieraantuneita etelässä asuvat kaupunkilaiset ovat ja miten näiden ihmisten on kohdattavat peikko ja hyväksyttävä sen olemassaolo.

Peikon myytti näyttää elävän aktiivisena suomalaisessa alitajunnassa. Siinä, miten peikko hyväksytään ja otetaan osaksi romaanin henkilöiden todellisuutta, eroaa näiden kahden romaanin avainhenkilöiden, Mikaelin ja Janatuisen, suhtautuminen merkittävästi. Janatuisen suhde peijooniin on enemmänkin Nuuskamuikkusen tapainen, toisinaan jopa passiivinen, kun taas Mikael on Pessi-peikkoa esineellistävä ja hyödyntävä. Mikael vangitsee Pessin kotiinsa, kun taas peijooni seuraa Janatuista, joka jopa yrittää hätyyttellä peijoonia muutaman kerran takaisin metsiin. Peijooni valitsee siis itse kaikista ihmisistä Janatuisen.

Peikon lopettamisen eli tappamisen uhka on läsnä molemmissa romaaneissa tavallisen kansan parissa. Peikkojen henki on koko ajan löysällä, koska niin moni näkee oikeudekseen ja velvollisuudekseen hävittää nämä olennot. Peikko on kuin todellisen maailman ilves, jonka nähdessä toivoo sen pikimmiten hakeutuvan syvemmälle sinne jonnekin, missä ihmiset eivät kulje, sillä jo olennon näkeminen aiheuttaa voimakkaan reaktion useissa ihmisissä ja silmittömän halun tappaa. Anni Kytömäen teoksessa *Kultarinta* (2014) samanlainen jännite rakentuu karhun ja tavallisen kansan välille. Suurin osa ihmisistä innostuu tappamisesta, ja vain muutama yksilö pyrkii suojelemaan henkipatoksi joutunutta olentoa, joka nähdään vaarallisena. *Kultarinnassa* yksi työmies näkee karhun vilauksella ja tämä aiheuttaa sen, että seuraavana päivänä paikalla on jo kymmeniä ihmisiä koirineen ja pyssyineen ajamassa karhua takaa.

4.2 Peijooni koiran ja suden kaltaisena olentona

Jousia kiipesi kuistin leveälle kaiteelle ja nojasi selkensä mökin seinään. Luoteesta kuului peijoonilauman ääniä. Ne ääntelivät toisilleen matalilla urahduksilla, joiden merkitystä yksikään tutkija ei ollut selvittänyt. (PHP 85)

Peijoonit elävät laumassa ja kommunikoivat keskenään kuin sudet. Koska lukijalle kerrotaan, ettei yksikään tutkija ole romaanin todellisuudessa pystynyt selvittämään, mitä peijoonit viestivät toisilleen, eivät ihmiset tiedä minkä laatuista keskustelua ne käyvät lajikumppaneidensa kanssa. Tästä voi päätellä, että peijoonit ovat romaanin ihmishahmoille arvoituksia, samoin kuin muunlajisten välinen kommunikointi on todellisessa maailmassa ihmisille.

Peijoonin ja ihmishahmojen keskeinen kommunikointi muistuttaa romaanissa paljolti ihmisen ja koiran välistä kommunikaatiota, jossa koira tulkitsee ihmisen sanojen merkitystä parhaansa mukaan. Peijooni ei kykene itse tuottamaan selkeää puhetta, vaan sen tuottamat äänet kuvataan romaanissa ulvonnaksi tai kiljunnaksi. Sanojen sijaan peijooni viestii romaanissa eleillä ja osoittamalla käsillään samaan tapaan, miten koirat osoittavat kuonollaan.

Peijooniin liitetään romaanissa sekä suden että koiran ominaisuuksia. Romaanissa on tarkemmin katsottuna kahdella eri tavalla eläviä peijoooneja. On laumassa eläviä, metsään kuuloetäisyyden päähän jääviä, keskenään urahtelevia peijoooneja sekä yksin liikkuvia. Nämä laumassa liikkuvat peijoonit muistuttavat luonnonvaraista eläintä, sutta, joka haluaa pitää riittävän etäisyyden ihmisiin ja pysytellä oman lajinsa parissa. Yksin liikkuvat peijoonit ovat kiinnostuneempia ihmisistä, ja ihmisasutukset vetävät niitä puoleensa. Nämä peijoonit liikkuvat ihmisasutuksen lähellä sekä seuraavat mielenkiinnolla ihmisten askareita näköetäisyyden päässä.

Ensimmäisen kerran romaanissa yksin liikkuva peijooni mainitaan Elinan kertomuksessa, jossa Elina oli lapsena huomannut, että häntä seurasi metsässä peijooni. Elina oli kertonut pihalle asti mukana tulleesta peijoonista isälleen ja pyytänyt, jos saisi ottaa tämän itselleen lemmikiksi. Isä oli reagoinut peijooniin suurella aggressiolla ja heittänyt sitä kohti kivillä. ”– Miksi sinä niin teit, Elina kysyi itkien. – Peijoonit ja ihmiset ei kuulu yhteen, isä sanoi. ” (PHP 47)

Susi oli 1800-luvun lopulla hävitetty Suomessa lähes sukupuuttoon pitkään jatkuneen vainon tuloksena. 1900-luvulle tultaessa susiin törmäsi lähinnä enää vain Lapissa ja itärajalalla. (Lähdesmäki 2015, 186.) Peijoonia kutsutaan romaanissa vahinkoeläimeksi, kuten myös todellisen elämän sutta pidetään yhteiskunnassa. Vahinkoeläimeksi kutsutaan eläintä, joka aiheuttaa ihmisen toiminnalle, kuten maa- ja karjataloudelle, haittaa. Sekä peijooni että susi aiheuttavat haittaa ihmisen harjoittamalle poronhoidolle. Näiden ”petomaisten” olentojen vapaana eläminen luonnossa uhkaa ihmisen tarvetta saada pitää asiat omassa kontrollissaan. Vapaana elävät muunlaiset yksilöt kilpailevat ihmisten kanssa samoista riistaeläimistä (Lähdesmäki 2015, 187).

Kuten peijooniin, myös suteen liitetään kauhutarinoita, joissa nämä olennot tappavat raastasti ihmisiä. Tämä vihamielinen suhde petoeläimiin on hyvin ristiriitainen, sillä ihminen tekee itse näitä raakuuksia muille eläimille. Kauppaan tullut peijooni ammutaan pihalle samalla tavalla kuin ihmisasutuksen lähelle eksynyt susi todellisessa maailmassa. Susi ja peijooni ovatkin ihmisen luomissa tarinoissa jonkinlaisia ihmisyyden peilikuvia. Nämä tarinat aiheuttavat ihmisissä hyökkäävää raivoa, joka kohdistuu näihin olentoihin, suteen todellisessa elämässä ja peikkoon fiktiossa.

Pienen hauen pyydystyksessä peijooni liikkuu luonnossa vapaana, vaikkakin epäsuosittuna olentona. Peijooniin kohdistuu voimakkaita aggressioita, mutta osa ihmishahmoista suhtautuu niihin myötämielisemmin. Kyläkauppias Keijo harmittaa peijooni, joka on asettunut asumaan tämän kotiin, ja siksi Keijo vaatii Janatuista käymään luonaan. Ensimmäistä kertaa peijoonin nähdessään Janatuinen osoittaa tätä aseella. Keijo kauhistuu ja pyytää tätä pistämään pyssyn pois. Peijooni on raskas vieras, mutta Keijo kohtelee silti sotkevaa kuokkavierastaan kunnioittavasti.

- Pitäisikö se lopettaa?
- Älä hulluja puhu.
- Sehän on tuhoeläin.
- Höpö höpö. (PHP 62)

Kaupungista Lappiin saapunut Janatuinen on valmis tekemään sen, mitä ihmiset yleensä tekevät muunlaisille, jotka aiheuttavat ihmisille harmia. Janatuinen myös käyttää sanaa lopettaa, joka vieraannuttaa tappamisen jonkinlaiseksi kylmäksi koneen sammuttamiseksi. Keijo ei halua peijoonille pahaa, mutta ei myöskään halua jakaa kotiaan tämän kanssa. Janatuinen luokittelee peijoonin heti ihmismäiseen tyyliin joksikin suhteessa siihen, mikä on olennon vaikutus

ihmiselle. Janatuinen kutsuu peijoonia tuhoeläimeksi, sillä romaanin todellisuudessa näistä peijoooneista ei koeta olevan ihmisille minkäänlaista hyötyä, vain pelkästään vahinkoa.

Peijooni on romaanin maailmassa toinen, jonka ampumisen tarkoitus on se, ettei yksilöä enää olisi olemassa. Peijoonit eivät lukeudu niihin ei-inhimillisiin olentoihin, joita ihmiset syövät kuten esimerkiksi kalat ja porot, mutta eivät myöskään sellaisiin, joista valmistettaisiin hyödykkeitä tai materiaalia kuten esimerkiksi nahkaa tai turkiksia. Peijoonien tappamisen tarkoitus on siis pelkästään halu eliminoida toinen olento.

Peijoonin vertaaminen suteen on myös sinänsä mielekästä molempien tarunomaisuuden takia. Siinä missä peijooni on fiktiivinen hahmo, on susi todellinen eläin, josta on kerroksittain uskomuksia ja tarinoita. Osasta fiktiivisiä tarinoita on tullut ajan kuluessa ihmisille todellisia. Ihminen on kertonut suden ja ihmisen suhteen historiasta tarinaa, joka on konfliktipainotteista. Susien syyksi on historiassa laitettu ihmisten kuolemia, joista ei kuitenkaan ole todellista näyttöä. Susi nähdään yhä edustavan jonkinlaista yhtenäistä ja identtistä eläinjoukkoa yksilöllisyyden sijaan. (Latva & Lähdesmäki 2022, 26.)

Nykypäivänä suden kohtaaminen on yhtä maagista kuin jos törmäisi taruolentoon. Suden kohtaaminen on kaupungistumisen ja lajin uhanalaisuuden vuoksi erittäin epätodennäköistä. Siksi susi on suurimmalle osalle suomalaisista tarunomainen hahmo, jonka olemassaolosta muistuttavat vain pelkoa lietsovat ilta- ja paikallislehtien otsikot. Peikko, tai susi, joka ajautuu liian lähelle ihmisasutusta ja ihmistä, on pian henkipatto, jonka perään on tulossa joukoittain niiden metsästämisestä innostuneita ihmisiä. Kuten petoeläimet, myös peikot liikkuvat pienentyneen elinympäristön, ravinnon ja uteliaisuuden houkuttelemina kohti ihmisasutuksia. Tämä on kuitenkin molemmissa tapauksissa karvas virhe, josta saa usein maksaa hengellään. Mutta tämä sama uteliaisuus johti koiran syntyyn, kun ensimmäisen kerran susi kesyyntyi. Nälkä ja samankaltainen ruokavalio johdattivat suden ihmisen leirinuotioille kaluamaan ylijäämiä ja luita (ks. Telkänranta 2023, 6).

- Mitä peijoonit syövät?
- Sinä olet kyllä hauska tappaus.
- Tämä on tärkeää, Janatuinen sanoi.
- No. Marioja. Sieniä.
- Mutta niillähän on valtavat hampaat.
- No syöpi ne joskus lihhaaki.
- No joskus ne voi hakea poron vasan aijasta.

–Multa on hakenu.

–Ja multa. Ja saattaa ne hirvenki kaataa. (PHP 149)

Peijoonin ruokavaliota kauhistellaan, vaikka se ei juurikaan poikkea siitä mitä valtaosa ihmisistä syö. Ihmiset pitävät poroja, jotta voivat teurastaa ne, ihmiset ampuvat hirviä, jotta voivat syödä ne. Peijoonin ja ihmisen ruokavaliot ovat siis lähes kaltaisia, mutta paheksunta syntyy siitä, että peijooni ottaa, toisin kuin ihminen pitää vankina.

Yhdessä Elinan Pöllölle illalla kertomassa tarinassa muistellaan kyläläistä Elviiraa, jonka oma poika oli kuollut, ja tämä oli siksi ottanut peijoonin elämään kotiinsa. Elviira peitteli peijoonin yöllä vuoteeseen ja puki sille poikansa vaatteita. Elviira myös opetti peijoonia sanomaan ihmisille päivää. Peijooni ei kuitenkaan, harjoittelusta huolimatta, onnistunut sanomaan tervehdystä oikein.

Ensimmäisen kerran, kun peijooni oli ollut kaupassa Elviiran kanssa ja yrittänyt sanoa nimismiehelle päivää, kuten oli opetettu, oli nimismies järkyttynyt ja kehottanut Elviiraa antamaan peijoonin koirien revittäväksi. Peijooniin kohdistuva väkivallan uhka on samankaltaista suurpetojen kohdalla todellisessa maailmassa. Väkivalta, jonka toteuttamiseen käytetään usein metsästyskoiria apuna, on hyväksyttävää, koska suurpetojen pelkkä olemassaolo nähdään uhkaavana. Nimismies edustaa lakia ja järjestystä ja kokee, että Elviira on kohdellut peijoonia inhimillisesti, rikollisena käyttäytymisenä. Tämä herättää nimismiehessä välittömän tarpeen ratkaista ja korjata tapahtuma tuhoamalla vihollinen, peijooni, joka on laukaissut Elviirassa virhekkäyttäytymistä.

Elviira käyttää tarinassa peijoonia oman poikansa jättämän tyhjiön täyttämiseksi. Ihminen hyödyntää ei-inhimillisiä olentoja omiin tarkoituksiinsa myös silloin, kun motiivi puetaan hoivaksi. Esimerkiksi moni ottaa lemmikin, jotta ei olisi yksin tai jotta saa koirasta itselleen lenkkikaverin. Tällöin toisesta olennoista tulee jälleen jotakin suhteessa ihmisen tarpeisiin. Ei-inhimillinen olento ei ole vertainen, vaan korvike jollekin puutteelle. Muunlajisilla ei myöskään ole mahdollisuutta valita, haluavatko nämä jakaa elämänsä ihmisten kanssa. Elviira haluaa muuttaa peijoonin paremmaksi versioksi eli ihmiseksi. Peijoonit herättävät ihmisissä, kuten Elinassa, sekä Elviirassa halun tehdä siitä lemmikki.

Murhan jälkeen peijooni pukeutuu Elviiran vaatteisiin ja lähtee kauppaan tämän tapaan asioille. Vaatetus ei pue peijoonia samalla tavalla kuin Elviiraa, vaan aiheuttaa ihmisissä kauhua ja vastenmielisyyttä. Peijooni ei osaa kävellä mekko päällä vaan kompastelee sen helmoihin. Kassalla tämä antaa makkaraa vastaan kolikoita ja käpyjä. Peijooni ei kykene toimimaan ihmisen tavoin, sillä tällä ei ole luontaista kykyä oikeanlaiseen normien tulkintaan. Peijooni on tuomittu epäonnistumaan, koska tämän eläimellisyys paljastuu välttämättömästi ja erottaa sen ihmisestä. Samankaltaista väistämätöntä tulkinnan epäonnistumista on myös ihmishahmojen välisissä toisesta käymisen yrityksissä (vrt. Rojola 2009, 31). Peijoonin yritys olla ihminen on niin vastenmielistä, että kyläkauppiaina silloin työskennellyt Heta soittaa naapurille, joka ampuu peijoonin kaupan pihalle.

Peijoonin pukeutuminen Elviiran vaatteisiin muistuttaa etäisesti myös tarinaa Punahilkasta, jossa susi syötyään Punahilkan isoäidin laittaa tämän vaatteet päälle käydäkseen tästä. Susi ei kykene piiloutumaan roolivaatteista huolimatta, vaan Punahilkka näkee jonkin olevan väärin. Samoin kuin peijooni, susi ei pysty piilottamaan ihmiseltä omaa itseään, vaan ihminen tunnistaa vastenmieliseksi koetun epäonnistuneen roolileikin välittömästi ja haluaa rangaista tästä.

Peijooni on luonteeltaan koiramaisen seurallinen ja haluaa itselleen ihmisestä seuraa erilaisiin aktiviteetteihin kuten onkimiseen. Peijoonin tarina muistuttaa suden matkaa koiraksi. ”Peijoonin turkki kiilsii kuin hyvin harjatun saksanpaimenkoiran karva.” (PHP 93) Peijoonin kuvaukset muuttuvat suurimmilta osin Janatuisen tuntemuksien mukaan. Ensin Janatuinen ei tunne peijoonia, minkä vuoksi sen ulkomuoto näyttyy petomaisena, mutta valuu koko ajan kohti enemmän ja enemmän positiivisävytteisiä koirakuvauksia.

Romaanin loppupuolella paljastuu Elinan ystävän Pöllön tuntevan peijoonin ja kutsuvan tätä Mustiksi. Peijooni merkitsee tuntevansa nimen höräyttämällä korviaan. Nimi on suora viittaus ihmisen koiralle antamaan nimeen. Kun peijoonin nimi paljastuu Elinalle ja Janatuiselle, kirjoitetaan hahmon nimi isolla alkukirjaimella. Nimeäminen ihmisen toimesta tekee lajinsa edustajasta yksilön. Mustista tulee erisnimen kautta yksilö, joka ansaitsee yhteisön huolenpitoa, mutta samalla tämä luopuu vapaudestaan. Erisnimi toimii myös suojana, sillä se viittaa siihen, että peijooni on nyt jonkun ihmisen omaisuutta, eikä sitä enää saa tappaa. Domestikoituneena olentona peijooni otetaan näin osaksi yhteisöä. Nimi Musti on toisaalta niin yleinen koiran nimi, että siihen liittyy jonkinlaista ivaa peijoonia kohtaan. Nimi tuntuu peijoonille täysin sopimattomalta, mikä toisaalta kuvaa sitä, millaista vallankäyttöä ihminen myös harjoittaa

nimeämällä mielivaltaisesti muita olentoja. Olennot saavat nimen, joka on täynnä ihmisen odotuksia toisen minuudesta.

Toisaalta Pöllön hahmolla on lintulajin nimi. Tässä tapauksessa eläintä merkitsevä yleisnimitys on annettu ihmiselle erisnimeksi. Pöllön hahmo on yksin viihtyvä erakko, joka kunnioittaa ympärillään olevaa elämää. Lintulajina pöllöihin liitetään ajatus vanhasta viisaudesta ja tarkkaavaisuudesta. Antamalla ihmishahmolle lintulajia merkitsevä nimi, liitetään hahmoon ominaisuuksia, joita ihminen on kiinnittänyt osaksi lajia. Pöllön nimi on annettu tälle myöhemmin elämässä, sillä logiikalla, että nimi kuvaa miehen ominaisuuksia ja olemassaolemisen tapaa. Aikuisen yksilön uudelleen nimeämisen kulttuuri on tyypillistä esimerkiksi osalle Amerikan alkuperäiskansoja. Luonnosta nimen saaminen viittaa ihmisyksilön ja luonnon välillä vallitsevaan harmoniaan. Esimerkiksi Kevin Costnerin ohjaamassa elokuvassa *Dances with Wolves (Tanssii susien kanssa, 1990)* valkoinen mies saa kyseisen nimen siouxheimolta vietettyään aikaa rajaseudulla. Molempia nimeämisiä yhdistää ulkopuolisen hahmon nimeäminen uudelleen paikallisten toimesta. Niin *Pienen hauen pyydystyksessä* kuin *Dances with Wolves*- elokuvassa on läsnä katoavan maailman kuvaus rajaseudulta.

Siinä missä Pöllön hahmo ikään kuin kohoaa nimityksen kautta lähemmäs luontoa, etäännyy puolestaan peijooni kauemmas luonnosta. Mustiksi nimeäminen liittää peijoonin tiiviimmin osaksi inhimillistä maailmaa.

Nimeäminen tapahtuu myös *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanissa, kun Mikael löytää peikon ja kutsuu tätä Pessiksi. Ihminen nimeää eläimen, kun eläin siirtyy ihmisen omistamisen ja vallan alaiseksi. Molemmissa romaaneissa peikon voidaan nähdä siirtyvän luonnonvaraisesta eläimestä lemmikiksi. *Pienen hauen pyydystyksessä* peijooni leimautuu poliisiin ja seuraa tätä vapaasta tahdosta, kun taas *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanissa Mikael vangitsee Pessin, jotta tämä ei pääse karkuun. Peikon ja ihmisen välisessä suhteessa on kysymys hallitsemisesta ja vallasta. Peikko on jotakin, jota on hallittava, mutta myös piilotettava. Janatuinen pukee peijoonin romaanin lopussa vaatteisiin, jotta tämä ei rajavartiostossa herätä huomiota. Peikko ei itsenään voi esiintyä muille ihmisille, vaikka ihminen olisikin ottanut peikosta vastuun tämän holhoojana. Janatuinen edustaa poliisina virkavaltaa, lakia ja sääntöjä. Janatuinen on nainen maskuliinisessa roolissa, ja siksi tätä ja peijoonia yhdistää toiseuttamisen kokemus. Heidän on todistettava olevansa sopivia ympäristöön, jossa toimivat, koska hahmojen ei luonnostaan

katsota olevan sopivia näille osoitettuihin rooleihin. Janatuksen ja peijoonin välinen suhde onnistuu, koska molemmat ovat ihmisten mielestä jollain tavalla sopimattomia sellaisinaan siinä ympäristössä, jossa he toimivat.

”– Miksi sinä säikähdit? – Hän katsoi suoraan minua silmiin ja niistä virtasi pelko minuun.” (Sinisalo 2000, 264.) Lainauksessa Yrjö Kokon sadun *Pessi ja Illusia* nimikkohahmot keskustelevat siitä, ovatko he koskaan nähneet ihmistä. Lainaus ei kuvaa vain peikon ja ihmisen välistä suhdetta erinomaisesti, vaan myös ihmisen ja muiden eläinten. Ihmisen pelko aiheuttaa kauhua, joka kohdistuu suhteessa ei-inhimillisiin olentoihin. Ihmisen pelko saa aikaan toimintaa, joka vahingoittaa ympärillä olevia muita todellisuuksia. Asetelma on päinvastainen kuin yleensä: lainauksessa ihminen asettuu ei-inhimillisen olennon katsottavaksi ja tunnistaa itsessään ihmisen kokeman tunteen. Usein kerromme siitä, miten me ihmisinä tunnistamme kokemiamme tunteita muunlaisissa eläimissä. Tätä toisen tunteen tunnistamista itsessä kutsutaan affektiiviseksi empatiaksi (Aaltola 2017, 33).

4.3 Peijoonin ulkoiset ominaisuudet

Peijooni on fyysisiltä ominaisuuksiltaan hyvin yleisen peikkokuvauksen mukainen.

Peikko on niiden ominaisuuksien summa, joita ihmiset itsessään pelkäävät, inhoavat tai haluavat rajoittaa. Likaisuuden ja rumuuden pelko ja asettaminen itsensä naurunalaiseksi muiden ihmisten silmien edessä on yksi ihmisyyden suurimpia pelkoja. Peikko edustaa ihmisen hyväksymättömiä ominaisuuksia. Näiden asioiden olemassaolon mahdollisuus aiheuttaa ihmisessä pelkoa.

Peikko on jotakin erehdyttävästi ihmistä muistuttavaa, mutta kuitenkin selvästi jotakin muuta. Peikossa ilmenevät ominaisuudet halutaan rajata näin myös ihmisyyden ulkopuolelle, ja näiden ominaisuuksien ympärille muodostuu jonkinlainen kauhun ja vastenmielisyyden tunne. Peikko on melkein jotakin mutta kuin väärin piirretty kuva alkuperäisestä lähteestä. Ei-inhimillisten olentojen käytöksessä on jotakin arvaamatonta, jotain, mitä ihmishahmot eivät tunne. Suuresti nautittu määrä alkoholia saattaa aiheuttaa ihmisen käytöksessä muutoksia, jotka voivat tuntua muista pelottavilta. Näkin naurua kuvataan humalaisen nauruksi ja peijoonin kävelemistä kuvataan juopuneen vaappumiseksi. Kummassakin tapauksessa ei-inhimillisten olentojen luontaiset ominaisuudet näyttäytyvät jonkinlaisena epänormaalina myrkytystilasta johtuvana häiriönä.

Peikon tärkein tunnusmerkki on häntä. Toisin kuin ihmisellä, peikolla selkäranka ei pääty häntäluuhun, vaan muodostaa nahkaisen hännän, jonka päässä on karvainen tupsu. Häntä erottaa peikon ihmisestä ja selventää luokittelua muiden eläinten kaltaiseen joukkoon. Myös hännän muoto kertoo peikon hahmon sijoittumisesta ihmisen ja muiden eläinten väliseen maastoon. Suurimmalla osalla muista nisäkkäistä häntä on tasaisen karvainen tai sitten tyystin karvaton, kuten esimerkiksi rotilla. Peikon häntä on kuitenkin päästä karvainen. Sattumanvaraisten karvattomien ja vähäkarvattomien ruumiin osien yhtäkkiset karvaisemmat kohdat ovat tyypillisiä ihmisille. Ihminen on lajina ainoa, jolla on yhtäkkiä runsaskarvaisempia kohtia. Hiuksia lukuun ottamatta ihmisen karvaisia kohtia kutsutaan usein intiimialueiksi. Peikon karvainen hännänpää heiluu kuitenkin peittelemättömänä ja vapaana ulkona housuista.

Hännän lisäksi peikolla on isot hieman höröt korvat. Peikolla on myös sotkuinen tukka ja tummempi iho kuin pohjoismaisella valtaväestöllä. Ihonväri kieliikin voimakkaasti peikon kolonialistisista piirteistä. (Lönngren 2015, 217.) Peikon ulkoiset piirteet rakentuvat yksityiskohdista, jotka eivät ole olleet alkujaan eurooppalaisessa valtakulttuurissa kauneushanteen mukaisia: yhteen kasvaneet kulmakarvat, raskasrakenteinen vartalo, paksu ja pigmenttinen iho, takkuinen tukka, pienet silmät ja alhaalla oleva otsa. (Lönngren 2015, 215.) Veli-Pekka Lehtolan mukaan 1920- ja 1930-luvun kirjallisuus ja tutkimus katsoi ulkoapäin saamelaisuutta, mikä oli jatkumoa pitkään jatkuneelle toiseuttamiselle. Vuosisatojen ajan saamelaisia oli kuvattu länsimaisen kulttuurin käänntö- ja vertailupuolena. Matkakirjat tulkitsivat saamelaiset elintavat ja kulttuurin rodullisiksi ominaisuuksiksi, joihin yhdistettiin rumuus, alkukantaisuus ja moraalittomuus. (Lehtola 2010, 132.) Peikkoja onkin mahdollisesti käytetty toiseuttamaan saamelaisia muista ihmisryhmistä. Samoin kuten peikot halutaan ajaa pois ihmisten keskuudesta syville metsiin, ajoi myös suomalainen valtaväestö vuosisatojen ajan alkuperäisväestöä jatkuvasti ylemmäs pohjoiseen. Peikkouden kolonialistiin piirteisiin lukeutuvat myös peikkojen ympäristöstä kertovat tarinat. (Lönngren 2015, 215.)

Peikot ovat tarinoissa keskenään usein samanlaisia, eikä näissä ole nähtävissä samanlaista yksilöllistä persoonallisuutta, joka taas ajatellaan itsestään selvästi olevan ihmisille ominaista. (Lönngren 2015, 2011.) Sanaa peikko voi suomen kielessä käyttää myös adjektiivin tapaan ilmaisemaan henkilön likaisuutta tai outoutta. *Pienen hauen pyydystyksessä* sekä naisen tappanut peijooni että peijooni, joka myöhemmin paljastuu Mustiksi, kuvataan täysin samalla tavalla ja oikeastaan niin, ettei mikään erota näitä peijoonia toisistaan paitsi aika.

Peijoonin ja ihmisen samankaltaisuus ilmenee myös tilanteessa, jossa Keijo johdattaa Janatuisen kotiinsa, missä Janatuinen tapaa ensimmäisen kerran peijoonin. Keijo kuvataan peikkomaiseksi takkutukaksi, jolla on ränsistyneet vaatteet ja housuissa takapuolessa reikä. ”Resupekka tepsutteli mielissään kuin saalista pesäkoloonsa johdattava maahinen.” (PHP 58) Keijon ja peijoonin kävelytyylit kuvataan samankaltaisiksi. Kävelynä tepsuttelu kuvaa hyväntuulista, rauhallista ja vaaratonta tapaa liikkua. Tepsuttelu onkin jotain, millä voidaan kuvata esimerkiksi lapsen, ankan tai karhun kävelyä. Aikuisen ihmisen kävelyä ei yleensä kuvata tepsutteluksi. Irrotettuna kontekstistaan lainaus voisi aivan hyvin kuvatakin peikkoa, Keijolta vain ikään kuin puuttuu housuista reiän läpi ulos tunkeutuva häntä. Keijo kokee peijoonia kohtaan sympatiaa ja pyrkii ymmärtämään tämän haluja ja tarpeita. Näitä kahta hahmoa yhdistää samankaltaisuus, minkä takia Keijo tunnistaa peijoonin itseisarvon.

4.4 Janatuisen suhde peijooniin

– Toivottavasti et aio viipyä täällä pitkään, hän sanoi.
Peijooni tuijotti kohoa, mutta sen pienet mustat korvat, tupsut molemmin puolin päätä, liikahtelivat. Se kuunteli. (PHP 93–94)

Kuvauksessa Janatuinen puhuu ensimmäistä kertaa peijoonille. Hahmot ovat vasta tavanneet ja Janatuinen on Keijon pyynnöstä lähtenyt peijoonille onkiseuraksi. Kohtauksessa katse on molemmissa hahmoissa, mutta peijoonin kuvauksesta paljastuu tämän ikään kuin lepuuttavan silmiään kohossa, mutta aistivan aktiivisemmin korvillaan. Janatuinen tuntee aluksi olevansa pakotettu peijoonin seuraksi ja polttelee rauhattomana savukettaan.

– Kaikki neuvoivat minua olemaan ottamatta tätä komennusta, Janatuinen sanoi. – He totisesti sanoivat sen useaan kertaan. Peijooni tuijotti kohoa. Janatuinen tuki kyynärpäänsä polveensa ja piteli savuketta sormiensa välissä.
– Minä en pidä maaseudusta, hän sanoi. – En ollenkaan. En pidä liasta, en lehmistä, enkä junteista. Mutta täällä sitä ollaan. Hän puhalsi savua.
– Mitäpä siihen sanot.
Peijooni hymyili.
–Onko sinusta mukava kuunnella minun juttujani? (PHP 94)

Peijoonin ja Janatuisen suhde syvenee lainauksen aikana. Ensimmäkin Janatuinen tekee päätöksen puhua omaa kieltään olenolle, joka ei ole selvästikään ihminen. Janatuisella on halu viestiä peijoonin kanssa. Janatuinen avautuu peijoonille, koska ei koe tulevansa peijoonin puolelta arvostelluksi tämän toiseuden takia. Epätasa-arvoinen tilanne auttaa Janatuista puhumaan ensin peijoonille vähän kuin ääneen itselleen. Janatuisen puhe kuitenkin muuttaa

muutoaan hänen kysyessään peijoonilta, mitä tämä tuumii Janatuisen sanoista. Janatuinen ei odota kysymykseensä peijoonilta todellista vastausta, sillä repliikin lopussa ei ole kysymysmerkkiä. Peijooni kuitenkin vastaa kysymykseen eleellä, joka saa Janatuisessa aikaan muutoksen, jonka jälkeen kysymys esitetään peijoonille suoraan.

Janatuinen neppasi tumpin jokeen.

– Eikö sinulla ole kavereita, hän kysyi peijoonilta. – Perhettä.

Peijoonin silmät olivat puoliummessa.

–Kyllä minä ymmärrän. Vaikea aihe. Tulin tänne itsekin parin kanssa mutta, hän päätti jättää leikin kesken. (PHP 94)

Janatuinen kiinnostuu peijoonista ja kysyy tältä niin sanotusti henkilökohtaisuuksia. Peijooni vastaa Janatuiselle eleellä, silmillään. Janatuinen tulkitsee peijoonin eleen ja vastaa siihen. Tästä lähtien Janatuisen ja peijoonin välille rakentuu dialogi, jossa ihminen käyttää sanoja ja peijooni elekieltä. Nämä kaksi hahmoa ymmärtävät toisiaan sanoista huolimatta. Peijooni on tässäkin suhteessa kuin koira, joka kykenee ymmärtämään ihmisen äänenpainoista ja eleistä tunnelmia ja tahdon suuntia, sekä vastaamaan niihin omilla eleillään. Kuten peijooni, myös Janatuinen viestittää koko ajan kehollaan tietoa itsestään. Näiden lukemisessa peijooni on ihmistä tarkempi, sillä sen maailma ei rakennu sanojen vaan aistimaailman viesteistä. Peijoonin ja Janatuisen suhteen kuvaus vertautuu ihmisen ja muunlajisen yksilön mahdollisuuksiin ymmärtää toisiaan erilaisuuksistaan huolimatta, ja siihen että yhteistä on enemmän kuin eroja.

Janatuinen ei ole ainoa ihmishahmo, joka viestii peijoonin kanssa. Veneretkellä Janatuinen jää epäilemään, nostiko ohi ajava kuljettaja kättä hänelle vai peijoonille. Keijon näytetään kommunikoivan peijoonin kanssa, samoin myös Pöllön. Fokalisaatio ei kuitenkaan ole missään kohtaa kerronnassa peijoonissa. Havaintojen peijoonista kuvataan olevan Janatuisen havaintoja ja päätelmiä peijoonin intentioista ja reaktioista. ”Peijooni alkoi kirkua, ilmeisesti se halusi soutaa.” (PHP 92) Lainauksesta käy ilmi, ettei peijoonin halu ole selviö, vaan peijoonista ulkoinen, Janatuisen tulkinta.

Peijooni piteli Pöllöä korkealla ja teki täyden ympyrän kuin olisi halunnut näyttää saaliinsa koko maailmalle. Janatuinen osoitti peijoonia pistoolilla ja käski otusta laskemaan miehen maahan. Mies huusi. Peijooni pudotti miehen ensin syliinsä, hellästi, niin kuin lastaan lennättänyt vanhempi, ja liu’utti tämän varovasti jaloilleen. (PHP 205)

Myös kohtaus, jossa peijooni tapaa Pöllön pitkästä aikaa, ilmaisee miten peijoonin kokemukset eivät ole fokalisoinnin kohteena. Muutenhan kuvaus sisältäisi jälleen näkemisen riemua, eikä

kauhua siitä, mitä peijooni aikoo miehelle tehdä. Mies on Pöllö, mutta koska Janatuinen ei tunne vielä tässä kohtaa tarinaa tätä, näkee Janatuinen Pöllön vain jonakin tuntemattomana mieshahmona.

Janatuinen on aluksi ehdottanut Keijolle peijoonin ampumista, mutta tutustuttuaan peijooniin tilanne on päinvastainen. Janatuinen näkee lapsia leikkimässä sotaa hernepyssyillä, joista ampuvat pieniä kiviä. Janatuiselle herää huoli, että nämä ovat ampuneet aseillaan peijoonia ja käy tarkistamassa tilanteen lapsilta. Janatuinen helpottuu, kun lapset sanovat, ettei peijoonia saa ampua. Lapsiin ei ole vielä tarttunut kulttuurinen viha peijoonia kohtaan, eivätkä nämä siksi ymmärrä miksi peijoonia haluttaisiin ampua. Myös Elina on osoittanut lapsena peijoonia kohtaan lämpimiä tunteita. Ei-inhimillisten tuhoaminen näyttäytyy romaanissa siis olevan opittua, ei sisäsyntyistä.

- Ja vie tuo ulos, Pöllö sanoi ja osoitti peijoonia, joka seiso i olohuoneessa. Peijooni tutki kirjahyllyä. Se piteli kädessään Elinan vanhempien hääkuvaa.
- Lähdetään, Janatuinen sanoi peijoonille, joka kääntyi ja piteli yhä valokuvaa. Janatuinen sanoi, ettei sitä saanut ottaa mukaan. Peijooni laski kuvan lattialle kuin liian kalliin lelun. (PHP 207)

Peijoonin käytös tilanteessa, jossa Elina makaa pyörryksissä lattialla, tulkitaan epäsovivaksi ja häiritseväksi. Peijoonin käytös kuvataan lapsenomaiseksi, vilpittömäksi mutta tilanteeseen sopimattomaksi. Janatuinen on ottanut roolin, jossa hän on ensisijaisesti vastuussa peijoonista. Janatuinen holhoaa peijoonia ja antaa tälle käskyjä. Kuvaus muistuttaa aikuisen ja lapsen tai ihmisen ja koiran välistä valta-asetelmaa, jossa aikuinen ihminen on se, joka tietää, miten kuuluu toimia ja mikä on oikein. Peijooni ei saa ottaa hienoksi katsomaansa tavaraa mukaan, koska se on henkilökohtainen esine. Peijooni kohtelee kuvaa kuin suurta aarretta, miltä se ei muille näyttäydy. Kuin lapsi, muistisairas vanhus tai koira, peijooni löytää aarteen asioista, joita aikuinen ihminen ei voi käsittää arvokkaiksi. Toisaalta kohtauksessa ei kerrota peijoonin mielen sisäisistä liikkeistä, joten tämän ajatukset jäävät lukijalle aukinaisiksi.

- Peijooni ei suostunut jäämään pihaan, joten Janatuinen otti sen mukaansa. Hän vilkaisi sitä peilin kautta ja sanoi: – Vai olet sinä Musti. Otuksen tupsukorvat värähtivät. Perillä Janatuinen pysäköi entiselle paikalleen traktorin viereen. Hän kääntyi katsomaan takapenkillä istuvaa peijoonia ja heristi sille sormeaan.
- Paikoillasi.
- Peijooni seurasi Janatuisen eleitä ja ilmeitä innostuneena. (PHP 207)

Peijoonin istuminen takapenkillä on kuin huonokäytöksen lapsen ja aikuisen välinen tilanne kauppakeskuksen parkkipaikalla. Janatuinen kehottaa peijoonia olemaan paikoillaan, mikä muistuttaa koirille yleisesti annettua kehotusta ”Paikka!” Peijooni seuraa kiehtoutuneena Janatuisen tunnetiloja ja toimintaa. Kuvauksessa muunlajisiin ja lapsiin liitetty valtasuhde näyttäytyy voimakkaana. Usein lasta ja eläintä verrataankin toisiinsa, ja tämä ajatus kätkee alleen sen, miten muunlajinen täyteen ikäänsä kasvanut yksilö on ihmisen silmissä ikuinen lapsi. Tästä voi päätellä, ettei muunlajisen yksilön ajatella koskaan saavuttavan kokonaisvaltaista toimijuutta. Ei-inhimillinen on aina toinen suhteessa ihmiseen.

Keijo kysyy Janatuiselta tämän tavatessa ensimmäisen kerran peijoonin: ”Etkö sinä tiä että peijooni haluaa olla ihminen?” (PHP 62) Romaanin todellisuudessa on yleinen tosiasia, että peijoonit haluavat olla ihmisiä. Peijoonit saapuvat lähelle ihmisasutusta ja jopa koteihin. Myös tarinassa Elviirasta peijooni on halunnut kaupassa käydä ihmisestä. Peijooni haluaa onkia ihmisen kalastusvälineillä ja on erittäin innostunut istumaan Janatuisen autossa. Lopulta peijooni myös lähtee Janatuisen kyydissä ihmisen valeasuun pukeutuneena kohti etelää. Mutta miksi peijooni haluaa olla ihminen? Onko peijooni tietoinen, että vain ihmisenä tällä on mahdollisuus selvitä ihmisten rakentamassa maailmassa ja että ihmisestä käymisellä on suuremmat odotukset selvitä hengissä (vrt. Lyytikäinen 2011, 223).

4.5 Moukku-Olli ja anteeksianto

Kun viiva oli viisi metriä pitkä, Moukku-Olli viilsi toisen, samansuuntaisen ja samanpituisen viivan kaksi metriä ensimmäisen alapuolelle. Sitten se yhdisti janat päistään kahdella uudella viivalla. Syntynyt kuvio oli suorakulmio. Moukku-Olli tarttui pystyviivoihin ja nosti suorakulmion ja sen sisään jääneen maiseman paikaltaan kuin maalauksen gallerian seinältä. Laski ruudun jalkoihinsa. Ilmaan jääneessä aukossa näkyi toinen maisema, melkein samanlainen kuin siinä, jonka Moukku-Olli oli irrotanut, mutta tässä kuvassa kasvien vihreä oli haaleampaa, lammen pinnalla oli pieniä tuulen nostattamia väreitä ja taivas oli harmaa ja pilvinen.

– Minä luulen, Asko sanoi. – Että se teki reiän aika-avaruuteen.
(PHP 249)

Moukku-Olli hallitsee aikaa ja erilaisia todellisuuksia. Kuvauksessa Moukku-Olli näyttää

muille hahmoille, miten Elina kirosi itsensä. Kuvauksesta paljastuu, että Moukku-Olli on koko ajan ollut tietoinen siitä, mitä on tapahtunut, ja valta onkin ollut koko ajan tällä.

Mikä tai mitä Moukku-Olli lopulta on? Romaanissa käy selväksi, että Moukku-Olli on ollut aikaisemmin ihminen ja jonka kanssa myös näkki on pelannut korttia.

- “– Vois helpottaa jos tapettas se hauki, Asko sanoi. Hän ripotteli huumareen pohjalle yrtejä ja alkoi työstää niitä survimella.
- Heti ko tuo yks suostuu antamaan sen, Pöllö sanoi.
- Moukku-Olli, kahdella jalalla seisova metsä, humisi heidän yläpuolelleen. Se piteli haukea kourassaan.
- On toinenkin vaihtoehto, Moukku-Olli sanoi.
- Tässä mittään vaihtoehtoja tarvita, Pöllö sanoi. – Hauki tänne ja nirri pois.
- Miksi teiän pittää saaha tappaa kaikki.” (PHP 259-260)

Moukku-Ollilla on romaanissa ihmiskuntaa kritisoiava, syyttävä sormi. Ihmiskunta on aina ollut valmis ratkaisemaan asiansa tappamisella. On olemassa toinenkin vaihtoehto, olla tappamatta haukea. Tappamisen sijasta on mahdollisuus olla hävittämättä ja käyttämättä muunlaisia olentoja kertakäyttöisinä hyödykkeinä. Ihminen voi valita myös toisen tavan olla olemassa muiden lajien rinnalla.

Myytit tuntuvat pyhiltä osin sen takia, että niiden todellisuus liittää ihmisen maailman osaksi johonkin jonka ymmärryksestä ihmisellä ei vielä ole tietoa (Simonsuuri 2002,19). Moukku-Ollin hahmossa on myös kristillisiä merkityksiä. Tämä on ennen muuttumistaan myyttiseksi hahmoksi ollut ihminen. Moukku-Olli on ollut hyvä ja uuttera renki, jonka voi myös nähdä merkitsevän hyvää paimenta. Olli-niminen mies on noussut ylös kolmantena päivänä haudasta, suussa rautanauvoja. Rautanaulat viittaavat myös Jeesukseen, joka naulattiin rautanauvoilla ristille. Ylösnousemuksensa lisäksi Moukku-Olli itse julistaa suoraan olevansa Jumala. ”– Minä olen Jumala!” (PHP 247) Jumala kirjoitetaan Moukku-Ollin puheessa myös pienellä alkukirjaimella, jolloin se ei viittaa tiettyyn yhteen Jumalaan eli Isään, poikaan ja pyhään henkeen. Moukku-Olli ei sano siis suoraan olevansa Jeesus, vaan jumaluutta, jota on kaikkialla. Moukku-Olli ikään kuin näyttää kristinuskon tarinan jonkinlaisena ihmisen virheellisenä tulkintana maailmanjärjestyksestä.

Elinan syyllisyys lopulta uuvuttaa tämän kehon niin, ettei kuumeiselta mieleltään enää itsekään tiedä, mitä hauen kanssa lopulta kävi, vaan tarvitsee Pöllön ja Janatuisen kertomaan tämän itselleen. Elinan syyllisyydessä on samanlaisia elementtejä Fjodor Dostojevskin teoksen *Rikos*

ja Rangaistus (1899) päähenkilön Raskolnikovin kanssa. Raskolnikovin on saatava sovitus ennen kuin hän litistyy painajaisen kokoiseksi kasvaneen syyllisyytensä alle. Sovitusta ei kuitenkaan ole mahdollista saada minkään muun kuin syyllisyydelle antautumisen kautta.

Pienen hauen pyydystys käsittelee uskoa, toivoa ja rakkautta. Elina haluaa kuolla rakkauden päätyttyä, muttei kuitenkaan kykene myöntämään tätä edes itselleen. Tieto tapahtumien todellisesta kulusta paljastetaan lukijalle vasta Moukku-Ollin muille hahmoille näyttämän kohtauksen kautta. Toiminta ei lopulta aiheuta Elinan hahmon toivomaa asioiden tilan muutosta, vaan tämän sisäisessä maailmassa ymmärryksen kautta tapahtuva käänne.

Loppuen lopuksi hauen tappaminen ei auta Elinaa selviämään hengissä, koska kyse on Elinan itsensä tekemästä loitsusta, jota kukaan muu ei voi purkaa. Hauki symboloi Elinan itseinhoa, jonka painetta hän ei pysty enää kantamaan. Elina on ihminen, joka voi päättää itselleen tekemänsä kirouksen päästämällä kalan menemään seuraavinakin vuosina ja antamalla itselleen anteeksi. Kysymys on muutoksesta. Koukku, joka on pitänyt Elinasta otetta, irtoaa. Suhde Jousiaan, eli kipeää tekevään menneisyyteen, sulkeutuu, mutta samalla uusi ja tuntematon aukeaa. Vain löytämällä uudenlaisen kunnioittavan tavan suhtautua muuhun luontoon, voimme löytää pelastuksen. Pelastukseen johdattavalle tielle on mahdollista astua vain häpeän läpi. On katsottava haukea syvälle sen mustina aukkoina kimalteleviin silmiin ja kohdattava oma syyllisyytensä.

Syyllisyyttä voi kutsua esille puhumalla ei-inhimillisen maailman arvosta –siitä, että muulla ja muilla kuin ihmisellä voi olla moraalista merkitystä. ”Moralisointi” on ”syyllistämisen” ohella usein kirosana, mutta juuri moraalista muistuttaminen, muun luonnon ja eläinten arvon pohtiminen ja lopulta syyllisyyden tunnistaminen voivat olla välttämättömiä, jotta planeettamme elämää ja lajeja uhkaava katastrofi pienenesi. Syyllistykäämme! Syyllistykäämme! (Aaltola 2019, 27–28.)

5 LOPUKSI

Pienen hauen pyydystyksessä näkökulma ja fokalisaatio asettuvat kiinnostavalla tavalla osaksi ei-inhimillisten ja inhimillisten olentojen välistä suhdetta. Kaikkitietävä kertoja kuvaa maailmaa kahden ihmishahmon kautta. Romaanin fokalisoijat Janatuinen ja Elina ovat molemmat naishahmoja, minkä takia ei-inhimillisten ja inhimillisten olentojen suhdetta romaanissa kuvataan kahden eri naishahmon kautta.

Hauki, peijooni ja näkki tulevat kaikki kuvauksissa katsotuiksi inhimillisten lasien läpi. Hierarkia ei-inhimillisten ja inhimillisten olentojen välillä rakentuu ihmisen näkökulmana ja päätelminä muista olennoista. Toiseksi suhteessa inhimilliseen tulevat niin kaikki pohjoisen olennot kuin myös sen luonto.

Romaanissa suoralla kerronnalla on merkittävä osa. Dialogin kautta myös näkki ja Moukku-Olli saavat äänensä ihmishahmojen rinnalla kuuluviin. Vaikka peijoonin hahmo ei käytä ihmisen kieltä, tämä osallistuu silti dialogiin eleiden, toiminnan ja äännähdyksien muodossa. Osa ihmishahmoista kuten Pöllö ja Janatuinen käyvät keskusteluja peijoonin kanssa. Ihmishahmot siis kykenevät ymmärtämään peijoonin viestimistä, mikäli avaavat itsensä monikerroksiselle kuuntelemiselle ja aistimiselle. Peijoonien olemassaolo sekä ihmishahmojen ja taruolentojen väliset keskustelut eivät ole kummallisia poikkeuksia romaanin todellisuudessa, vaan osa paikallisten arkea, mikä on ominaista maagiselle realismille. Kysymys toiseuden ymmärtämisestä rakentuu ennakoasetelmien purkamiselle. Janatuinen on romaanin alussa valmis ampumaan peijoonin kohdatessaan tämän ensimmäisen kerran. Janatuinen on kuullut miten peijoonit ovat haittaeläimiä, ja on perustanut asenteensa romaanin yhteiskunnan käsitykseen näistä olennoista. Kuitenkin Janatuinen löytää peijoonista samaistumispinnan lisäksi myös kumppanuuden, joka rakentuu kahden toisistaan riippumattoman olennon väliseen kunnioitukseen, ja haluan ymmärtää toinen omana erilaisena itsenä.

Peijooni vertautuu romaanissa niin koiraan kuin suteen, sekä näihin liittyviin todellisen maailman kysymyksiin. Vainoaminen, domestikaatio ja nimeäminen ovat osa muunlaisten haltuun ottoa ja luonnon kolonialisaatiota. Peijooni on lainsuojaton olento, jonka tappaminen on laissa sallittua, sen ihmiselle aiheuttaman haitan takia. Suomessa käydään kiivasta

polemiikka suurpetojen tappolupia koskevistä päätöksistä, joissa samoin kuin romaanin todellisuudessa ihminen määrittelee lukumäärän, jonka hyväksyy osaksi luontoa. Muunlajisten olemassaolo perustuu ihmisten tekemiin oletuksiin ja päätöksiin. Kuten Elinan ja näkin väliset kohtaukset näyttävät, on ihmisellä käsitys, jonka mukaan hän tietää aina asioiden tilan parhaiten, ja myös muiden puolesta.

Hauki on tarinassa läsnä muiden lajitovereidensa lihan kautta. Hauki ei kykene samanlaiseen dialogiin inhimillisten olentojen kanssa, kuin näkki ja Moukku-Olli, sekä omalla tavallaan peijooni. Elina heijastaa haukeen niin paljon omia halujaan ja merkityksiään, että hauen oma yksilöllisyys katoaa tämän silmissä. Silti hauen olemassaolo pakonomaisesti on Elinan ajatuksissa.

Ei-inhimilliset olennot kuvataan romaanissa ennustamattomiksi ja impulsiivisiksi. Pyrkimys ymmärtää ihmishahmojen haluja ja motiiveja yhdistää näkkiä, peijoonia ja Moukku-Ollia. Ei-inhimilliset olennot eivät asetu hyvä-paha akselilla lopulta mihinkään, vaan rakentuvat ennemminkin puhtaan olemassaolon erilaisuuden kautta.

Kuvauksissa väkivaltainen asenne ei-inhimillisiä olentoja kohtaan on korosteista. Näkin pää halutaan murskata, kalan lihaa irrotetaan selkäruodosta ja peijoonia ammutaan. Väkivalta on totuttu tapa kohdata toinen, ja se on ihmisten keskuudessa hyväksytty ja oikeutettu tapa ilmaista tunteita muunlajisia ja heidän kehojaan kohtaan. Muiden olentojen tekemät väkivaltaiset teot taas muuttuvat kauhukuvauksiksi, kuten tarina peijoonista ja Elviirasta, ja ruokkivat pelkoa. Tarina Elviirasta ja peijoonista on kertomus, joka on tuttu koko kylässä, ja siksi saa urbaanilegendamaisen vaikutelman ennemmin kuin uskottavana tarinana menneisyydestä.

Moukku-Ollin hahmo on kuoleman jälkeinen ihminen. Ihmisestä tulee kuollessaan osa maisemaa ja maata, ja jos hyvin käy, maan päälle kasvaa puu. Kuoleman jälkeen Moukku-Ollin tietoisuus on kaikkialla, ja tämä tekee tästä jumalan. Ihmisestä tulee siis jumalallinen, mikäli tämä kuollessaan onnistuu pääsemään osaksi luonnonkiertokulkua. Moukku-Olli on ilmiön, olennon ja maiseman hybridi, jonka ääni on niin ihmisen kieltä kuin luonnon materiaaleista kuuluvia ääniä. Moukku-Olli on Kristus, Jumalan poika eli ihminen, joka maallisena yksilönä kuljetun vaelluksensa jälkeen muuttuu jumalaksi eli palaa energiaksi yhteen muun energian kanssa. Ihminen ei ole erillinen osa luontoa. Luonnon ja ihmisen oman elämän edellytysten tuhoaminen aiheuttaa häpeää ja syyllisyyttä, jonka kanssa eläminen on traumaattinen kokemus.

Kuvausten sisältä paljastuu ihmisen halu yhtyä osaksi muuta luontoa ja saada vapautus syyllisyydelle. Elinaa ja Janatuista seuraavat kaikkialle näky kahdesta mustasta aukosta. Näkin, peijoonin ja hauen silmät kuvataan kahtena mieltä imevänä mustana aukkona. Myös suonsilmä saa aikaan ajan loputtomuuden kokemuksen. Käsitys todellisuudesta voi horjua, mikäli katsoo toiseutettuja syvälle silmiin. Näkeminen osoittautuu kuvauksissa ratkaisevaksi tavaksi pyrkiä saamaan yhteys ei-inhimilliseen maailmaan.

Lähteet

Tutkimuskohde

PHP = Karila, Juhani 2019: *Pienen hauen pyydystys*. Helsinki: Siltala.

Muu kaunokirjallisuus

Dostojevski, Fjodor 1866/2023: *Rikos ja rangaistus*. Suom. Olli Kuukasjärvi. Helsinki: Otava.

Krohn, Leena 1979: *Näkki -kertomus vesirajasta*. Helsinki: WSOY.

Kytömäki, Anni 2014: *Kultarinta*. Helsinki: Gummerrus.

Melville, Herman 1851/2002: *Moby Dick*. Suom. Antero Tiusanen. Helsinki: Otava.

Sinisalo, Johanna 2000: *Ennen päivänlaskua ei voi*. Helsinki: Tammi.

Tutkimuskirjallisuus

Aaltola, Elisa 2013: Johdanto: Ihminen, eläin vai molemmat. Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Elisa Aaltola. Helsinki: Gaudeamus.

Aaltola, Elisa 2017: Affektiivinen empatia. Teoksessa *Empatia*. Toim. Elisa Aaltola & Sami Keto. Helsinki: Into.

Aaltola, Elisa 2019: *Häpeä ja rakkaus. Ihmiseläinluonto*. Helsinki: Into.

Aaltola, Elisa & Wahlberg, Birgitta 2020: Johdanto. Teoksessa *Me ja muut eläimet. Uusi maailman järjestys*. Toim. Elisa Aaltola & Birgitta Wahlberg. Tampere: Vastapaino.

Adams, Carol 2013: Lihan sukupuoli politiikka. Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Elisa Aaltola. Helsinki: Gaudeamus.

Barthes, Roland 1994/1957: *Mytologioita*. Suom. Panu Minkkinen. Tampere: Gaudeamus.

Broom D 2015: Concepts of sentience in relation to human and other animal welfare. *Minding Animals Conference 3*. Book of Abstracts: New Delhi.

Derrida, Jacques 2006/2019: *Eläin joka siis olen*. Toim. Marie Louise Mallet. Suom. Anna Tuomikoski. Helsinki: Tutkijaliitto.

- Diamond, Cora 2013: Lihan ja ihmisten syömisestä. Suom. Johanna Koskinen. Teoksessa *Johdatus eläinfilosofiaan*. Toim. Elisa Aaltola. Helsinki: Gaudeamus.
- Haapala, Vesa 2008: Aika Haapanalla. Kalastuksen estetiikasta ja etiikasta Juhani Ahon *Lohilastuissa ja kalakaskuissa*. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuuden tutkimus*. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS.
- Haavio, Martti 1967: *Suomalainen mytologia*, Porvoo: WSOY.
- Haraway, Donna 2008: *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Harva, Uno 1916/2020: *Jumaluskon alkuperä*. Joensuu: Kirjokansi.
- Herlin, Ilona 2021: Eläin eduskunnassa. Teoksessa *Kieli ja eläin. Vuorovaikutusta ja kielioppia monilajisissa yhteisöissä*. Toim. Rea Peltola, Anni Jääskeläinen & Katariina Harjunpää. Helsinki: SKS.
- Hosiaisuus, Yrjö 2003: *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Kaihovaara, Riikka 2022: *Vieras eläin ja muita uusia luontokappaleita*. Jyväskylä: Atena.
- Kainulainen, Pauliina 2015: Eläin kristinuskossa ja suomalais-ugrilaisessa kulttuurissa. Teoksessa *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltola & Sami Keto. Riika: Into Kustannus Oy.
- Karkulehto, Sanna 2004: Sateenkaaren tuolla puolen. Johanna Sinisalon Ennen päivänlaskua ei voi – tarjoamat reitit queer-luentaan. Teoksessa *Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen*. Toim. Lasse Kekki & Kaisa Ilmonen. Jyväskylä: Like
- Kaski, Liisa 2014: *Myyttiset eläimet. Tarua ja totta eläinten mahdista*. Helsinki: SKS.
- Korpua, Jyrki 2021: Suomalainen fantasia. Teoksessa *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Toim. Jyrki Korpua, Irma Hirsjärvi & Tanja Välisalo. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- Korpua, Jyrki, Hirsjärvi, Irma, Kovala, Urpo & Välisalo, Tanja 2021: Johdanto –fantasiasta. Teoksessa *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Toim. Jyrki Korpua, Irma Hirsjärvi & Tanja Välisalo. Jyväskylä: Nykykulttuuri.
- Kortekallio, Kaisa 2020: *Uuskumma ja ekologinen epävaka*. Kosmoskynä 2/2020, 56–59.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008: Johdatus ekokriittiseen kirjallisuuden tutkimukseen. Teoksessa *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuuden tutkimus*. Toim. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki. Helsinki: SKS.
- Latva, Otto & Lähdesmäki, Heta 2020: Miten kertoa menneisyydestä ja rakentaa tulevaisuutta? Teoksessa *Me ja muut eläimet. Uusi maailman järjestys*. Toim. Elisa Aaltola & Birgitta Wahlberg. Tampere: Vastapaino.

Lehtimäki, Markku 2009: Fiktiivisen kertomuksen analyysi ja tulkinta. Teoksessa *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Toim. Samuli Hägg, Markku Lehtimäki & Liisa Steinby. Helsinki: SKS.

Lehtola, Veli-Pekka 1997: *Rajamaan identiteetti. Lappilaisuuden rakentuminen 1920– ja 1930-luvun kirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.

Lehtola, Veli-Pekka 2010: Lapin kirjallisuus 1920- ja 1930- luvuilla. Teoksessa *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. Toim. Sinikka Carlsson, Liisi Huhtala, Sanna Karkulehto, Ilmari Leppihalme & Jaana Märsynaho. Helsinki: SKS.

Lehtola, Veli-Pekka 2010: *Tunturin taika, korpien kirot. Vanhempi Lapin kirjallisuus 1901–1963*. Tallinna: Väyläkirjat.

Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea 2014.: Johdanto: Mitä posthumanismi on? Teoksessa *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa ja Lea Rojola. Turku: Eetos.

Lyytikäinen, Pirjo 2011: Kun olin lintu. Perspektiivejä ihmiseen ja eläimeen Leena Krohnin romaanissa *Ihmisen vaatteissa*. Teoksessa *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.

Lähdesmäki, Heta 2015: Susi yhteiskunnallisena eläimenä. Teoksessa *Eläimet yhteiskunnassa*. Toim. Elisa Aaltola & Sami Keto. Riika: Into Kustannus Oy.

Lönnngren, Ann-Sofie 2015: Trolls!! Folklore, Literature and “Othering” in the Nordic countries. Teoksessa *Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*. Eds. Anna-Sofie Lönnngren, Heidi Grönstand, D.Heede & A. Heith. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle Upon Tyne, 2015.

Nykänen, Tapio 2022: *Lapin ihminen. Identifikaatiot, ympäristöt ja yhteinen erityisyys*. Helsinki: SKS.

Ollila, Tiina 2023: *Poliittiset eläimet*. Tampere: Vastapaino.

Probyn, Elspeth 2017: How to Represent a Fish? *Cultural Studies Review*, 23:1, 36–59.

Raipola, Juha 2013: Painavia sanoja –Leena Krohn valtakunnan eetikona. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja ja poetiikkaa*. Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi. Helsinki: SKS.

Raipola, Juha 2014: Inhimilliset ja postinhimilliset tulevaisuudet. Teoksessa *Posthumanismi*. Toim. Karoliina Lummaa ja Lea Rojola. Turku: Eetos.

Raipola, Juha 2021: Uuskumma. Teoksessa *Fantasia: lajit, ilmiö ja yhteiskunta*. Toim. Jyrki Korpua, Irma Hirsjärvi & Tanja Välisalo. Jyväskylä: Nykykulttuuri.

Rojola, Lea 2009: Sivistyksen ihanuus ja kurjuus –suomalaisen nousukkaan tarina. Teoksessa *Läpikulkuihmissä. Muotoiluja kansallisuudesta ja sivistyksestä 1900-luvun Suomessa*. Tampere: SKS.

Saukkoriipi, Soili 2010: Yrjö Kokko, osa luontoa. Teoksessa *Pohjois-Suomen kirjallisuushistoria*. Toim. Sinikka Carlsson, Liisi Huhtala, Sanna Karkulehto, Ilmari Leppihalme & Jaana Märsynaho. Helsinki: SKS.

Simonsuuri, Kirsti 2002: *Ihmiset ja jumalat. Myytit ja mytologiat*. Hämeenlinna: Tammi.

Soikkeli, Markku 2013: Peikkoja, papukaijoja ja laulajauroksia. Teoksessa *Suomen nykykirjallisuus 1. Lajeja ja poetiikkaa*. Toim. Mika Hallila, Yrjö Hosiaislouma, Sanna Karkulehto, Leena Kirstinä & Jussi Ojajärvi. Helsinki: SKS.

Steinby, Liisa 2013: Kertomakirjallisuus. Teoksessa *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Toim. Aino Mäkikalli & Liisa Steinby. Helsinki: SKS.

Telkkäranta, Helena 2015: *Millaista on olla eläin?* Helsinki: SKS.

Telkkäranta, Helena 2016: *Eläin ja ihminen. Mikä meitä yhdistää?* Helsinki: SKS.

Telkkäranta, Helena 2023: *Millaista on olla koira?* Helsinki: SKS.

Tüür, Kadri 2014: Like a fish out of water: Literary representations of fish. Teoksessa *The Semiotics of Animal Representations*. Toim. Kadri Tüür & Morten Tønnessen. United States: Brill.

White Jr. Lynn 1997: Ekologisen kriisin historialliset juuret. Teoksessa *Ympäristöfilosofia*. Toim. Markku Oksanen & Marjo Rauhala-Hayes. Tampere: Gaudeamus.

Ääri, Helinä 2020: Eläviä kanoja odotellessa. Teoksessa *Me ja muut eläimet. Uusi maailman järjestys*. Toim. Elisa Aaltola & Birgitta Wahlberg. Tampere: Vastapaino.

Opinnäytteet

Levola, Roosa 2020: Pro gradu: *Todellisuus on harha, jonka jokainen näkee – maaginen realismi kotimaisessa kirjallisuudessa*. Pro gradu -tutkielma. Kotimainen kirjallisuus. Turku: Turun yliopisto.

Internet-lähteet

Tieteen termipankki 30.10.2023: *Filosofia:animismi*. (Tarkka osoite: <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:animismi>)

Koskinen, Risto 20.9.2023: Kemin uusi jättitehdas nielee vuodessa yli 80 000 junavaunullista puuta ja tuottaa 1,5 miljoonaa tonnia sellua. *Yle Uutiset*. <https://yle.fi/a/74-20050598> [haettu 30.10.2023]

Vilppula, Matti 20.8.2002: Pyyntiä vai metsästystä? https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit_artikkelit_ja_esitelmat/kielikuna_%281996_2010%29/pyyntia_vai_metsastysta [haettu 19.11.2023]

Lyhenteet

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura